

SEKSUAALÕIGUSED: IPPF-i DEKLARATSIOON

Kes me oleme

IPPF (Rahvusvaheline pereplaneerimise föderatsioon) on kõikide inimeste seksuaal- ja reproduktiivtervise ning -õiguste juhtiv eestkostja ja vastavate teenuste pakkuja. Oleme rahvuslike organisatsioonide ülemaailmne liikumine, mis töötab koostöös ühiskondade ja indiviididega nende hüvanguks. Meie eesmärgiks on maailm, kus naistel, meestel ja noortel on võimalus ise kontrollida oma keha ning otsustada oma tuleviku üle. Maailm, kus kõik saavad valida, kas saada lapsi või mitte; otsustada nende arvu ja sündimise aja üle; elada seksuaalelu ilma, et peaks tundma hirmu soovimatu raseduse või seksuaalsel teel levivate infektsioonide, sh HIV ees. Maailma nimel, kus sugu või seksuaalne suundumus ei ole enam ebavõrdsuse või stigma allikas. Teeme kõik endast oleneva, et tagada need olulised valikud ja õigused nii praegustele kui tulevastele põlvetele.

Sisukord

Eessõna i

Ajalugu ii

Kokkuvõte iv

Seksuaalõigused: IPPF-i deklaratsioon ix

Sissejuhatus 10

Üldpõhimõtted 12

Seksuaalõigused on seksuaalsusega seotud inimõigused 16

Viited ja märkused 25

Järeldused 26

EESSÕNA

Seksuaalsus on inimese elu loomulik ja hinnaline tahk, selle olemuslik ja põhiline osa. Et olla terve, peab inimestel olema võimalik teha seksuaal- ja reproduktiivset elu puudutavaid valikuid ning tunda end kindlalt ja turvaliselt oma seksuaalse identiteedi väljendamisel.

Tänapäeval on paljudele inimestele tõeliseks ohuks diskrimineerimine, stigmatiseerimine, hirm ja vägivald. Need ohud kui neist vallanduvad teod – ulatudes halvaks panust surmadeni – jätavad paljud ilma nende põhilistest seksuaalõigustest ja kahjustavad tervist. IPPF on pühendunud eesmärkide täitmisele, milles peegelduvad kõigi inimõiguste universaalsus, vastastikune seotus, sõltuvus ning jagamatus. Me teeme kõik endast oleneva, et tagada seksuaalõigused – inimõigused – nii meie enda tegemistes kui avalikus elus.

Seksuaalõigused: IPPF-i deklaratsioon on enam kui kaheaastase rahvusvahelise koostöö tulemus. Seda juhtis mitmekesine grupp inimesi: rahvusvaheliselt tunnustatud seksuaal- ja reproduktiivtervise, inimõiguste, õiguse ja rahvatervise eksperdid; kogenud IPPF-i vabatahtlikud, kellest igaüks tõi endaga kaasa unikaalse vaatenurga kohalike tugevustega; lisaks neile osales kolm IPPF-i sekretariaadi juhtivtöötajat. Deklaratsioon küpses paljudel

regionaalsetel kohtumistel ja rajaneb IPPF-i seksuaal- ja reproduktiivõiguste hartale. Kuigi maailmas on saavutatud teatavat edu ÜRO Milleeniumprogrammi arengueesmärkide ja 1994. a. ICPD (rahvusvahelise rahvastiku- ja arengukonverentsi) tegevusprogrammi sihtmärkide elluviimisel, on teha siiski palju. Seksuaalõigusi ei saa ignoreerida, sest need kuuluvad inimõiguste kogumisse, mis aitavad saavutada kõigi nimeste vabadust ja võrdsust ning tagada väärikust. Peame olema kindlameelsed, kompromissitud ja innukad, et vähendada stigmatiseerimist ja parandada teenuste kättesaadavust ning suurendada seksuaalsuse kui inimelu positiivse tahu tunnustamist. Erilist tähelepanu vajavad marginaliseeritud grupid, näiteks noored; transseksuaalid; seksitöötajad; mehed, kes seksivad meestega; geid; lesbilised või biseksuaalsed inimesed; lapsena abielluma sunnitud naised ja lapssünnitajad. Deklaratsioon rakendub ka neile tüdrukutele ja naistele, kes on haavatavad või allutatud soopõhisele vägivaldale, sealhulgas sellistele traditsioonidele nagu naiste ümberlõikamine või meeste domineerimisel põhinev diskrimineerimine.

Seksuaalõigused: IPPF-i deklaratsioon on mõeldud kõigile organisatsioonidele, vabatahtlikele, teadlastele, poliitikutele ja otsusetegijatele, kelle eesmärgiks on inimõiguste edendamine ja tagamine. Deklaratsioon annab võimaluse muutusteks ja algatusteks, mis on seksuaalõiguste osas hakanud kujunema seoses eeloleva 2015. a. rahvusvahelise rahvastiku- ja arengukonverentsi ettevalmistamisega.

Liiga sageli eitatud, liiga kaua marginaliseeritud seksuaalõigused vajavad tähelepanu ja tähtsustamist. On aeg neid austada. On aeg neid nõuda.

Me loodame, et deklaratsioon pakub teie tegevuse jätkamisel tõhusat abi.

Jacqueline Sharpe, IPPF president

Ajalugu

2006. a novembris lõi IPPF-i kõrgeim otsustuskogu, IPPF-i nõukogu, seksuaalõiguste paneeli, et juhendada ja toetada föderatsiooni seksuaalõiguste deklaratsiooni koostamist.

Deklaratsiooni koostamisel nähti ette, et see rajaneb IPPF-i seksuaal- ja reproduktiivõiguste hartal. See dokument osutus erakordselt populaarseks ja edendas inimõiguste integratsiooni IPPF-i teenustesse ja eestkostetöösse. IPPF-i läänepoolkera regiooni poolt viimasel ajal tehtud töö seksuaalõiguste alal on samuti andnud panuse deklaratsiooni valmimisse. Deklaratsiooni esitlus ja vastuvõtmine IPPF-i nõukogu poolt toimus mais 2008.

Seksuaalõiguste paneel hõlmas nii kogenud IPPF-i vabatahtlikke ja töötajaid kõigist IPPF-i piirkondadest kui ka rahvusvaheliselt tunnustatud seksuaal- ja reproduktiivtervise ja -õiguste eksperte kogu maailmast.

Paneeli liikmed olid: **Mariam Mint Ahmed Aicha**

Governing Council Member, Mauritania

• **Hossam Bahgat**

Director of the Egyptian Initiative
for Personal Rights, Egypt

• **Dr Carmen Barroso**

Regional Director, IPPF/WHR

• **Gert-Inge Brander**

Governing Council Member, Sweden

• **Professor Paul Hunt**

UN Special Rapporteur on the Right to Health

• **Dr Alice Miller**

Columbia University/Berkeley Law at University of
California, USA

• **Madhu Bala Nath**

Regional Director, IPPF/SARO

• **Dr Naomi Mmapelo Seboni**

Governing Council Member, Botswana

• **Dr Nono Simelela**

Director of Technical Knowledge and Support

• **Tang Kun**

Governing Council Member, China

• **Dr Esther Vicente (Chair)**

Governing Council Member, Puerto Rico

• **Dr Gill Greer (Ex-officio)**

Director-General of IPPF

• **Dr Jacqueline Sharpe (Ex-officio)**

IPPF President

Kõige esimesel kohtumisel 2007. a. jaanuaris leppisid paneeli liikmed kokku, et seksuaalõiguste deklaratsiooni väljaarendamine on esmatähtis IPPF-i visiooni ja missiooni elluviimisel. Alates harta avaldamisest (1994) on toimunud suur läbimurre seksuaalõiguste vallas, kuid esile on kerkinud uued muret tekitavad valdkonnad, milles seksuaalsuse erinevad tahud on seksuaalõiguste aspektist sageli haavatavad, ignoreeritud või mitmeti mõistetud. Harta tugevdas teadlikkust seksuaalsete õiguste *versus* reproduktiivõiguste erinevusest — see erinevus tekitab vajaduse tegevusjuhiste järgi just seksuaalõiguste osas. Paneel oli arvamusel, et deklaratsioon parandaks IPPF-i poolt pakutava reproduktiiv- ja seksuaaltervise teenuste kasutajate tervist ja heaolu ning annaks panuse ÜRO Milleeniumprogrammi arengueesmärkide täitumisele.

Seksuaalõiguste deklaratsiooni koostamise protsess oli arendav ka organisatsioonile endale. Koostöö deklaratsiooni ettevalmistamisel kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil on parandanud IPPF vabatahtlike ja töötajate arusaama seksuaalsusega seotud inimõiguste olemusest, nagu ka seksuaalsete ja reproduktiivsete õiguste erinevustest ja kattuvustest. Ekspertide arutlused löid uusi teadmisi seksuaalõiguste tähtsusest füüsilisele ja vaimsele tervisele ning seostest seksuaalõiguste ja teiste inimõiguste vahel: õigusest arengule, vabadusele, võrdsusele ja väärikusele. Need teadmised on leidnud koha deklaratsioonis.

Deklaratsiooni koostamisel oli pidevalt tähelepanu all vajadus võtta arvesse erinevate riikide kultuurilisi erinevusi ja religioosset tausta. Paneeli liikmed esitasid erinevaid ja vahel vastakaid arvamusi seksuaalõigustest kui inimõigustest. Samal ajal tervitasid osalejad võimalust neid iseärasusi arvestades rääkida seksuaalsusega seotud teemadel avatult, sealhulgas ka teemadel, millega IPPF puutub kokku iga päev: sundabielu lapseas, seksitöötajate õigused, sugude sotsiaalsed erinevused, seksuaalne orientatsioon ja uudsed reproduktiivtehnoloogiad.

IPPF-i regioonid analüüsisid seksuaalõigusi omaenda ajaloo ja kultuurikogemuste kontekstis, mis andis samuti deklaratsiooni koostamisele oma panuse. Araabiamaad kohtusid mais 2007 Rabatis, mille tulemusena valmis sealne seksuaal- ja reproduktiivõiguste deklaratsioon. Euroopa võrgustik viis juunis 2007 geisid, lesbisid ja transseksuaale puudutavates küsimustes läbi õpikoja, kuhu oli kaastatud selliseid eksperte nagu rahvusvahelise lesbi- ja geiassotsiatsiooni (ILGA-Europe) president. Deklaratsiooni mustandid ja seksuaalõigusi arutati Aafrika regionaalsel nõupidamisel ning Lõuna-Aasia regiooni ja Ida- ja Kagu-Aasia ja Okeania regiooni ühiskoosolekul. Läänepoolkera regionaalsel nõupidamisel olid osalejad kaasatud arutlusse, mida juhtis ekspertide paneel, kuhu kuulusid inimõiguste aktivist Sonia Correa, Ameerika kodanikuõiguste liidu tegevdirektor Anthony Romero ja Humberto Arango Läänepoolkera regionaalsest osakonnast. Nagu Araabiamaa osalejad Rabatis, nii koostasid ka läänepoolkera delegaadid deklaratsiooni. IPPF-i peadirektor kõneles igal regionaalsel kohtumisel ja osales järgnevatel aruteludel.

2007.a. novembris esitas paneel organisatsiooni nõukogule mustandi. “*Seksuaalõigused: IPPF-i deklaratsioon*” paludes nõukogu liikmetelt ning regionaalsete osakondade ja liikmesassotsiatsioonide juhtidelt ja töötajatelt kommentaare, mida arutati deklaratsiooni lõppdokumendi ettevalmistamisel. Deklaratsiooni esitleti ja võeti IPPF-i nõukogu poolt vastu mais 2008.

Deklaratsiooni väärtusliku abiga loodab IPPF luua maailma, kus iga inimese vabadus, võrdsus ja väarikus oleks tagatud ka nendes eluvaldkondades, mis seostuvad seksuaalsusega.

Kokkuvõte

Seksuaalõigused: IPPF-i deklaratsioon põhineb rahvusvahelistel inimõigustega seotud kokkulepetel, autoriteetsetel rahvusvahelistel standarditel ja lisaks täiendavatel seksuaalsust puudutavatel õigustel, mis IPPF-i veendumuse kohaselt võivad mõjutada inimesi .

Deklaratsioon on kooskõlas rahvusvaheliste kokkulepetega, mida tunnustab ka IPPF. Deklaratsiooni raamistik on laialdaselt kajastatud paljude IPPF liikmesorganisatsioonide väljasaanetes ning peegeldab IPPF missiooni, visiooni ja väärtusi. Deklaratsioonis kajastuvad mitmete ÜRO organite ja erireferentide uurimistulemused ning soovitusel, sealhulgas aruanne inimõiguste komisjonile seoses õigusega tervisele. Viimase töötas välja asjatundjate nõukogu, kuhu kuulus selline rahvusvaheliselt tunnustatud seksuaal- ja reproduktiivõiguste valdkonna liider nagu ÜRO erireferent Paul Hunt.

See kokkuvõte on sissejuhatus deklaratsiooni erinevatele osadele ja sisule, mitte alternatiiv kogu deklaratsioonile. Kokkuvõttega kaasas peaks alati olema deklaratsiooni täistekst, et kõik seksuaalõiguste ja nende tausta üksikasjad oleksid kergesti kättesaadavad.

Seksuaalõigused: IPPF-i deklaratsioon hõlmab kolme osa:

- **Sissejuhatus** esitab deklaratsiooni mõtte IPPF-i eesmärgi ja nägemuse, rahvusvaheliste seksuaal- ja reproduktiivtervist ning õigusi ja inimõigusi puudutavate kokkulepete ja dokumentide valguses - see visandab inimõiguste raamistiku peamise tähenduse.

- **Seitse juhtivat põhimõtet** annavad raamistiku kõikidele deklaratsiooni kaasatud seksuaalõigustele teavitades ning kindlustades seksuaalõiguste austamise, kaitsmise ja edendamise IPPF-s. Seksuaalõigused on ühilduvad kõigi universaalsete ja jagamatute inimõigustega, olles ühtaegu kooskõlas diskrimineerimist eitavate põhimõtetega.
- **“Seksuaalõigused on seksuaalsusega seotud inimõigused”** sisaldab kümmet seksuaalõigust. Seksuaalõigused tulenevad kõikide inimeste õigusest vabadusele, võrdsusele, eraelu puutumatusel, autonoomiale, terviklikkusele ja väärikusele.

Arvesse võttes rahvuslikke, ajaloolisi, kultuurilisi ja religioosseid erisusi, saavad igas maailma regioonis töötavad organisatsioonid ja üksikisikud oma tegevuse, teenuste ja/või programmide tarvis kasutada deklaratsiooni raamistiku ja sellele aluseks olevaid põhimõtteid aidates kaasa püüetele propageerida, kaitsta ja edendada seksuaalõigusi.

Veendunud, et see kõikehõlmav ja integreeritud inimõigustele rajanev lähenemine seksuaalsusele ja seksuaaltervisele aitab edendada seksuaalõiguste kui ülemaailmse õiguse, arengu ja tervise ühe tahu teostumist, kinnitame me järgmisi põhimõtteid:

1. põhimõte: Seksuaalsus on inimeseks olemise lahutamatu osa. Seetõttu tuleb luua soodne keskkond, kus igäüks võiks osana oma arengust nautida seksuaalõigusi.

Seksuaalsus on kõigis ühiskondades inimeseks olemise lahutamatu osa. Samal ajal, kui üksikisikud kogevad, olenevalt sisemistest ja välistest faktoritest, oma seksuaalsust erinevalt, peaksid seksuaalsusega seotud inimõigused, nende kaitse ja edendamine olema kõikjal ja kõigile inimestele ühtemoodi tagatud. Lisaks, seksuaalsust peaks tunnustama kui inimelu positiivset osa. Seksuaalõigused on universaalsed inimõigused, mis põhinevad inimeste vabadusel, väärikusel ja võrdsusel.

Kooskõlas seksuaal- ja reproduktiivõiguste hartaga kinnitab IPPF, et inimene on arengu keskne subjekt ning tunnustab soodsa keskkonna loomise tähtsust, kus kõik isikud võiksid nautida kõiki seksuaalõigusi, et osaleda aktiivselt majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise ja poliitilise arengu protsessis. Seksuaalsus on inim- ja sotsiaalse elu aspekt, mis on seotud keha, vaimu, poliitika, tervishoiu ja ühiskonnaga.

2. põhimõte: alla 18aastastele isikutele tagatud õigused ja kaitse erinevad täiskasvanute omadest ning peavad arvestama iga üksiku lapse arenevaid võimeid, et iseseisvalt oma õigusi kasutada.

IPPF mõistab, et alla kaheksateistkümnepäevastele (18) inimestele tagatud õigused ja kaitse kui rahvusvahelise ja riikliku õiguse küsimus võib mõnikord erineda täiskasvanute õigustest. Need erinevused on seotud inimõiguste kõigi aspektidega, kuid seksuaalõigustega seoses vajavad need erilist lähenemist. IPPF lähtub eeldusest, et alla kaheksateistkümnepäevased (18) isikud on õiguste valdajad ning erinevatel hetkedel imikuea, lapsepõlve ja noorukiea raames on teatud õigustel ja kaitsel suurem või väiksem tähtsus.

Lisaks ühineb arenevate võimete põhimõttes laste ja nende väärikuse austamine ning õigus kaitsele igasuguse kahju eest koos nende omapoolse panuse tunnustamisega. Ühiskond peab looma keskkonna, kus lapsed saaksid saavutada oma optimaalse võimekuse ning kus suuremal määral respektieritakse nende osalemise potentsiaali ja vastutust omaenese elu puudutavate otsustes.

3. põhimõte: olla vaba igasugusest diskrimineerimisest rõhutab kõigi inimõiguste kaitset ja edendamist. IPPF leiab, et mittediskrimineerimise raamistik rõhutab kõigi inimõiguste kaitset ja edendamist keelates ära igasuguse eristamise, tõrjumise või piirangud soo, vanuse, sugupoole, soolise identiteedi, seksuaalse orientatsiooni, perekonnaseisu, tegeliku või oletatava seksuaalse tausta või käitumise, rassi, nahavärvi, etnilise päritolu, keele, religiooni, poliitiliste või muude seisukohtade, rahvusliku, geograafilise või sotsiaalse päritolu, sünnipära, füüsilise või vaimse puude, tervisliku seisundi, sh HIV, ning tsiviil-, poliitilise, sotsiaalse või muu staatuse põhjal, mille eesmärgiks või tagajärjeks on vähendada või muuta võimatuks teistega võrdsel alusel kõigi inimõiguste ja põhivabaduste nautimine või kasutamine poliitilises, majanduslikus, sotsiaalses, kultuurilises, tsiviil- või mistahes muus valdkonnas.

Indiviidid kogevad oma seksuaalõiguste täitmisel erinevaid takistusi. Tegelik võrdsus nõuab nende takistuste eemaldamist, et kõik isikud saaksid võrdsetel alustel nautida kõiki põhiõigusi ja vabadusi. See võib nõuda erilise tähelepanu pööramist marginaliseeritud ja sotsiaalse kaitseta gruppidele.

4. põhimõte: seksuaalsus ja sellest tulenev nauding on üheks inimeseks olemise keskseks aspektiks olenemata sellest, kas isik otsustab lapsi saada või mitte.

Seksuaaltervis on oluline kogu elu jooksul. Seksuaalsus on peaaegu kõigi reproduktiivsete otsuste lahutamatuks osaks, kuid see on üheks inimeseks olemise keskseks aspektiks olenemata sellest, kas isik otsustab lapsi saada või mitte. Seksuaalsus ei ole inimestele pelgalt vahendiks oma reproduktiivsete huvide teostamisel. Õigus kogeda ja nautida seksuaalsust sõltumatult soo jätkamisest ning soo jätkamine sõltumatult seksuaalsusest peaks olema tagatud, pöörates erilist tähelepanu neile, kellelt see õigus on ajalooliselt või momendil ära võetud.

5. põhimõte: seksuaalõiguste tagamine ühteviisi kõigile on pühendumine vabadusele ja kaitse kahjustamise eest.

Seksuaalõigusi toetab õigus omada võimalust kaitsta end vägivald ja kahjustamise kõigi vormide eest. Seksuaalsusega seotud kahjustamine võib olla füüsiline, verbaalne, psühholoogiline, majanduslik ja seksuaalne vägivald ning vägivald üksikisikute vastu nende soo, vanuse, soolise identiteedi, seksuaalse orientatsiooni, perekonnaseisu, tegeliku või väidetava seksuaalse tausta või käitumise, seksuaalsete praktikate või oma seksuaalsuse avaldamise viisi tõttu.

Kõigil lastel ja noorukitel on õigus kaitsele igasuguse ekspluateerimise vastu. Selle hulka kuulub kaitse seksuaalse väärkohtlemise, lasteprostitutsiooni ja mis tahes seksuaalse kuritarvituse, ründe ja ahistamise kõigi vormide vastu, sealhulgas lapse sundimine mistahes seksuaalseks toiminguks ning laste ärakasutamine pornograafilistes etendustes ja materjalides.

6. põhimõte: seksuaalõigusi võidakse piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel eesmärgiga tagada teiste isikute õiguste ja vabaduste tunnustamine ja austamine ning demokraatliku ühiskonna üldine heaolu.

Seksuaalõigustele nagu ka muudele inimõigustele võidakse rakendada ainult seaduses kindlaksmääratud piiranguid eesmärgiga tagada teiste isikute õiguste ja vabaduste

tunnustamine ja austamine ning demokraatliku ühiskonna üldine heaolu, rahva tervishoid ja avalik kord vastavuses inimõigustega. Sellised piirangud ei tohi olla diskrimineerivad, need peavad olema vajalikud ja proportsionaalsed legitiimsel eesmärgil. Seksuaalõiguste elluviimisel peab lähtekohaks olema teadlikkus indiviidi ja ühiskonna huvide vahelisest dünaamilisest suhtest, arvamuste paljususest ja vajadusest tagada võrdsus, väärikus ja austus erinevuste vastu.

7. põhimõte: kohustus austada, kaitsta ja täita kehtib kõigi seksuaalõiguste ja vabaduste suhtes.

Seksuaalõigused ja -vabadused sisaldavad põhilisi seaduslikke nõudeid ning juurdepääsu vahenditele nende nõuete täitmiseks. Nagu ka muude inimõiguste puhul on riikidel kolmel tasandil kohustusi: austada, kaitsta ja täita kõigi inimeste seksuaalõigusi.

Kohustus austada nõuab riikidelt otsesest või kaudset mitteseksumist konkreetse õiguse kasutamisse, antud juhul seksuaalõiguste kasutamisse. Kohustus kaitsta nõuab riikidelt meetmete rakendamist, et takistada kolmandate osapoolte seksumist inimõiguste tagatistesse. Kohustus täita nõuab riikidelt vastavate seadusandlike, administratiivsete, eelarveliste, kohtulike, propageerivate ja muude meetmete vastuvõtmist õiguste täielikuks realiseerimiseks.

Seksuaalõigused on seksuaalsusega seotud inimõigused

IPPF kinnitab, et seksuaalõigused on inimõigused. Seksuaalõigused on seksuaalsusega seotud õiguste kogum, mis lähtub kõigi inimeste õigusest vabadusesle, võrdusesle, eraelu puutumatusele, autonoomsusele, isikupuutumatusle ja väärikusele.

Kümme seksuaalõigust on:

1. Õigus võrdsele kohtlemisele, võrdsele kaitsele seaduste ees ning õigus olla vaba igasugusest soolistest ja seksuaalsest diskrimineerimisest

Kõik isikud on sündinud vabana ja võrdsena nii eneseväärikuselt kui õigustelt ja neil peab olema sool või seksuaalsusel põhineva diskrimineerimise vastu võrdne kaitse seaduse ees.

2. Õigus osaleda ühiskonnaelus olenemata soost või seksuaalsusest

Kõigil isikutel on õigus keskkonnale, mis võimaldab aktiivset, vaba ja mõtestatud osalemist ning panustamist era-, majanduslikku, sotsiaalsesse ja poliitilistesse ellu kohalikul, riiklikul, piirkondlikul ja rahvusvahelisel tasandil ning mille realiseerimist võimaldavad inimõigused ja põhivabadused.

3. Õigus elule, isikuvabadusele, turvalisusele ja kehalisele terviklikkusele

Kõigil isikutel on õigus elule ja isikuvabadusele, õigus mitte olla piinamise või julma, ebainimliku või alandava kohtlemise ohver eriti tingituna soost, vanusest, sugupoolel rajanevast identiteedist, seksuaalsest orientatsioonist, perekonnaseisust, tegelikust või

oletatavast seksuaalsest taustast ja käitumisest või HIV/AIDS seisundist ning neil on õigus väljendada oma seksuaalsust vabana vägivallast või sunnist.

4. Õigus eraelu puutumatusse

Ükski isik ei tohi olla eraelu, perekonna, kodu, dokumentide või kirjavahetuse omavolilise häirimise objektiks, mis on eeltingimuseks seksuaalse autonoomia kasutamiseks.

5. Õigus isikuvabadusele ja tunnustamisele seaduse ees

Kõigil isikutel on õigus olla tunnustatud seaduse ees ja vabalt otsustada oma seksuaalsuse üle, valida seksuaalpartnereid, kogeda täielikult oma seksuaalset potentsiaali ja naudingut samal ajal silmas pidades teiste inimeste õigusi, laste puhul nende arenevaid võimeid.

6. Õigus mõtte-, arvamuse- ja väljendusvabadusele, ühinemisõigus

Kõigil isikutel on ilma meelevaldse sekkumise või piiranguteta õigus mõtte-, arvamuse- ja väljendusvabadusele seksuaalsust, seksuaalset suundumust, soolist identiteeti ja seksuaalõigusi puudutavates küsimustes, mille aluseks võivad olla domineerivad kultuurilised arusaamad, poliitiline ideoloogia või avalik kord, kehtivad moraalnormid, rahva tervist või avalikku julgeolekut puudutavad diskrimineerivad arvamused.

7. Õigus tervisele ja teaduse arengust tulenevatele hüvedele

Kõigil isikutel on õigus kõrgeimale füüsilise ja vaimse tervise standardile, sealhulgas seda mõjutavatele teguritele ning preventiivsetele tervishoiuteenustele, et vältida, diagnoosida ja ravida kõiki seksuaaleluga seotud probleeme ja häireid.

8. Õigus haridusele ja teabele

Kõigil isikutel on ilma diskrimineerimiseta õigus haridusele ja teabele, sealhulgas ammendavale seksuaalharidusele ja teabele, et teostada kodanikuõigusi ning osaleda võrdsena eraelus, avalikus ja poliitilises sektoris.

9. Õigus otsustada, kas abielluda või mitte, õigus planeerida ja luua perekonda ning õigus otsustada kas ja millal saada lapsi

Kõigil isikutel on õigus valida, kas abielluda või mitte, kas planeerida ja rajada peret või mitte, kas ja millal saada lapsi ning otsustada vabalt ja vastutustundlikult oma laste arvu ja nende sündimise aja üle keskkonnas, kus seadused ja poliitika tunnustavad peremudelite mitmekesisust, kaasa arvatud mudelid, mis ei ole määratletud põlvnemise või abieluga.

10. Õigus esitada arupärimine ja saada hüvitist

Kõigil isikutel on õigus tõhusatele, adekvaatsetele, kättesaadavatele ja sobivatele hariduslikele, seadusandlikele, kohtulikele ning muudele meetmetele, et tagada ja nõuda neilt, kelle kohustuste hulka kuulub seksuaalõiguste toetamine, oleksid nende ees täiel määral aruandekohustuslikud. Nende hulka kuulub võimalus jälgida seksuaalõiguste ellurakendamist ja seksuaalõiguste rikkumise korral juurdepääsu selle kõrvaldamise vahenditele, sh juurdepääs täielikule heastamisele restitutsiooni, kompensatsiooni, rehabilitatsiooni, hüvitamise, mittekordumise tagamise ja muude vahendite näol.

IPPF-i deklaratsioon pakub üheselt arusaadava raamistiku seksuaalõigustele, mille abil liikmesorganisatsioonid võivad enda vastutuse lahti mõtestada. Tänu deklaratsioonile on nad paremini varustatud, et alustada või jätkata oma tööd, mille eesmärgiks on tagada kõikide inimeste seksuaal- ja reproduktiivõigused. Deklaratsioon on ka eestkosteraamistik, et meenutada riikidele nende kohustusi. Iseäranis järgmise globaalse algatuse planeerimisel, mis keskendub seksuaal- ja reproduktiivtervisele ning -õigustele, on deklaratsioonil rajanev eestkoste valitsusorganisatsioonidele abiks, et mõista ja võtta püsikohustusi, mis seovad seksuaalõigused rahva tervise ja arenguga.

Sissejuhatus

IPPF (Rahvusvaheline Pereplaneerimise Föderatsioon) on pühendunud oma eesmärkide täitmisele lähtudes inimõiguste universaalsusest, vastastikusest seotusest, sõltuvusest ja jagamatusest. IPPF tunnistab ja usub, et seksuaalõigused on inimõigused, mis on seotud seksuaalsusega ja aitavad saavutada kõigi inimeste vabadust, võrdsust ja väärikust.

Seksuaalõigused: IPPF-i deklaratsioon tugineb rahvusvaheliste inimõiguste lepingutes ja muudes instrumentides ning rahvusvahelistes standardites sisalduvate inimeste seksuaalsust puudutavatele õigustele.¹ See tugineb dokumentidele, mis lähtuvad ÜRO 1993. a. inimõiguste maailmakonverentsist, ÜRO 1994. a. rahvusvahelisest rahvastiku- ja arengukonverentsist, ÜRO 1995. a. neljandast ülemaailmsest naiste konverentsist, ÜRO Milleeniumi deklaratsioonist ning Milleeniumi arengueesmärkidest. Selles kajastuvad ka mitmete ÜRO lepinguliste organite ja ÜRO erireferentide uurimistulemused ja soovitused, eriti erireferendi 2004. a. aruanne inimõiguste komisjonile seoses õigusega kõrgeimale saavutatavale tervisestandardile.

IPPF-i deklaratsioon täiendab IPPF-i seksuaal- ja reproduktiivõiguste hartat. Selle eesmärgiks on selgesõnaliselt määratleda seksuaalõigused ja toetada kõikehõlmavat nägemust seksuaalsusest. Selles püütakse austada, kaitsta ja edendada kõigi isikute seksuaalseid õigusi ning edendada seksuaaltervist ja -õigusi vabana igasugusest diskrimineerimisest.

IPPF usub, et tervis on põhiline inimõigus, mis on asendamatu kõigi teiste inimõiguste rakendamisel.² IPPF usub, et seksuaal- ja reproduktiivne tervis kuulub lahutamatu koostisosana iga inimese õiguste hulka, et nautida füüsilise ja vaimse tervise kõrgeimat saavutatavat standardit.³ Seksuaaltervist ei ole võimalik saavutada ega säilitada ilma seksuaalsete õigusteta, mis hõlmavad rohkemat kui ainult tervishoiuga seotud õigused.

Seksuaalõigused kujutavad endast spetsiifilisi norme kui olemasolevaid inimõigusi rakendatakse seksuaalsusele. Need õigused sisaldavad kõigi inimeste vabadust, võrdsust, eraelu puutumatust, autonoomsust, terviklikkust ja väärikust, põhimõtteid, mida on tunnustanud mitmed rahvusvahelised õigusaktid ja mis on eriti olulised seoses

seksuaalsusega. Seksuaalõigused pakuvad igale konkreetsele inimesele tema identiteedi kaitset, kuid lähevad sellest kaugemale. Seksuaalõigused tagavad, et igal on juurdepääs tingimustele, mis lubavad oma seksuaalsuse väljendamist vabana igasugusest sundusest, diskrimineerimisest või vägivallast austades iga indiviidi väärikust.

IPPF tunnustab, et seksuaalsusel on inimeste elus keskne roll. Seksuaalsus sisaldab endas väga erinevaid mõõteid kuigi neid kõiki alati ei kogeta ega väljendata. Tegemist on areneva kontseptsiooniga, mis hõlmab seksuaalset aktiivsust, soolist identiteeti, seksuaalset orientatsiooni, erootilisust, naudingut, intiimsust ja reproduktsiooni. See on määratud bioloogiliste, psühholoogiliste, sotsiaalsete, majanduslike, poliitiliste, kultuuriliste, eetiliste, õiguslike, ajalooliste, religioosete ja vaimsete tegurite koostoimega. Seksuaalsust kogetakse ja väljendatakse mõtetes, fantaasias, soovides, uskumustes, hoiakutes, väärtushinnangutes, käitumises, tavades ja suhetes.⁴

IPPF on teadlik, et mitmed seksuaalsuse väljendusvormid on mittereproduktiivsed ning arusaamine seksuaalsusest muutub pidevalt. Seetõttu arvab IPPF, et seksuaalõigusi on vajadus käsitleda eraldi reproduktiivsete õigustest.⁵

IPPF tunnustab, et püüe luua tingimused seksuaalõiguste tagamiseks täiendab IPPF-i laiemat panust kohalikku ja globaalsesse võitlusesse võrdse juurdepääsu eest ressursidele, rahule ning universaalsele sotsiaalsele ja rahvusvahelisele korrale, kus täiel määral on kaitstud kõigi isikute väärikus, õigused ja vabadused. Inimeste seksuaalõiguste tagamine on tähtis, et kindlustada areng milles üksikisik on subjektiks, aktiivseks osaliseks ja kasusaajaks majanduslikus, sotsiaalses, kultuurilises ja poliitilises arenguprotsessis, kus on võimalik realiseerida täielikult kõik inimõigused ja põhivabadused.

IPPF on seisukohal, et tingimuste loomisel õiguste kasutamiseks on kesksel kohal vastutavate struktuuride väljakujundamine, mis ei peaks mitte ainult pakkuma individuaalset heastamist ja hüvitamist, vaid esitama väljakutse seksuaalõiguste rikkumisi põhjustavale võimule, tavadele ja tähendust kandvatele mehhanismidele. IPPF tunnustab, et sellel on mõju IPPF-i põhimõtete laiemale levikule.

Seega julgustab IPPF oma liikmesühinguid kasutama **deklaratsiooni** kui juhust, et panustada seksuaalõiguste austamise, kaitsmise ja edendamise ning tugevdada ja võimendada oma poliitika, strateegiaid ja programme.

Deklaratsioon on raamistik, et mõista põhiliste inimõiguste rakendumist seksuaalsusele. Kõik föderatsiooni liikmed võivad lülitada selle põhimõtted ja kogu raamistiku oma toimingutesse, teenustesse ja programmidesse, et järgida vastutust seksuaalõiguste edendamise ja kaitsmise eest.

IPPF on pühendunud nägemusele universaalsetest, võõrandamatutest ja jagamatutest inimõigustest, mille hulka kuuluvad seksuaalõigused. Kuid IPPF tunnustab, et selles deklaratsioonis sisalduvate põhimõtete ja õiguste rakendamise ajastust, viisi ja ulatust võivad mõjutada riikide eripärad. Selliste situatsioonide äratundmiseks ja põhjendamiseks saavad olema kindlad reeglid.⁶

Seksuaalõigused: IPPF Deklaratsioon võeti vastu IPPF-i nõukogu poolt 10. mail 2008.

Üldpõhimõtted

IPPF eeldab, et kõik liikmesorganisatsioonid panustavad föderatsiooni missiooni, nägemusse ja väärtustesse, sealhulgas põhimõtetesse, mis on aluseks ja sisalduvad seksuaalõiguste deklaratsioonis. Need põhimõtted on föderatsiooni liikmete poolt välja töötatud programmides ja strateegiates, et kaitsta, edendada ja täita seksuaalõigusi, mis on määratletud deklaratsiooni osas "**Seksuaalõigused on seksuaalsusega seotud inimõigused**".

1. põhimõte: Seksuaalsus on inimeseks olemise lahutamatu osa. Seetõttu tuleb luua soodne keskkond, kus igäüks võiks osana oma arengust nautida seksuaalõigusi.

Seksuaalsus on kõigis ühiskondades inimeseks olemise lahutamatu osa. Samal ajal, kui üksikisikud kogevad olenevalt sisemistest ja välistest faktoritest oma seksuaalsust erinevalt, peaksid seksuaalsusega seotud inimõigused, nende kaitse ja edendamine olema kõikjal ja kõigile inimestele ühtemoodi tagatud. Seksuaalõigused on universaalsed inimõigused, mis põhinevad inimeste vabadusel, väärikusel ja võrdsusel.⁷

Vaesus on halva seksuaaltervise ning seksuaalsusel põhineva ebavõrdsuse ja tõrjutuse põhjus ja tagajärg. Vaesust peab käsitlema koos selle mõjuga inimõiguste kasutamisele või mittekasutamisele, eriti pöörates tähelepanu vaesuse mõjule seksuaalõigustele.

Viies ellu nt Milleeniumi arengueesmärkidel põhinevaid arenguprojekte, programme või raamprogramme, tuleb tegelda küsimustega, mis on seotud ebavõrdsuse,⁸ võrdõiguslikkuse puudumise,⁹ sugude ebavõrdsuse,¹⁰ sugudevahelise võrdõiguslikkuse puudumise¹¹ ning halva tervisega. Muude eesmärkide hulgas sõltub sellest niisuguste Milleeniumi arengueesmärkide saavutamine nagu emade tervise parandamine, laste suremuse vähendamine, sugudevahelise võrdsuse edendamine ja HIV ning AIDS-i vastu võitlemine ning juurdepääsu tagamine seksuaaltervise teenustele ning seksuaalõigustele.

Kooskõlas seksuaal- ja reproduktiivõiguste hartaga kinnitab IPPF, et inimene on arengu keskne subjekt ning tunnistab soodsa keskkonna loomise tähtsust, kus kõik inimesed võiksid nautida kõiki seksuaalõigusi, et osaleda aktiivselt majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise ja poliitilise arengu protsessis. Seksuaalsus on inim- ja sotsiaalse elu aspekt, mis on alati seotud keha, vaimu, poliitika, tervishoiu ja ühiskonnaga.

Seksuaalõiguste mõju on ideoloogiline ja poliitiline aga ka personaalne ja subjektiivne. Seksuaalõigused sisaldavad väljenduslikke, suhte- ja osaluselemente ning on tihedalt seotud kehalise puutumatus ja indiviidi suveräänsete õigustega. Tunnustades seksuaalõigusi ja pühendudes nende tagamisele, mõistab IPPF, et nende õiguste austamine, kaitse ja täitmine nõuab tähelepanu pööramist kõigile neile valdkondadele ja elementidele, mis omakorda on kõigis inimtegevuse era- ja avalikes valdkondades toimivate ajalooliste protsesside osaks.

2. põhimõte: alla 18aastastele isikutele tagatud õigused ja kaitse erinevad täiskasvanute omadest ning peavad arvestama iga üksiku lapse arenevaid võimeid teostada oma õigusi iseseisvalt.

IPPF mõistab, et alla kaheksateistkümneaastastele (18) inimestele tagatud õigused ja nende kaitse kui rahvusvahelise ja riikliku õiguse küsimus võib mõnikord erineda täiskasvanute õigustest. Need erinevused on seotud inimõiguste kõigi aspektidega, kuid seksuaalõigustega seoses vajavad need erilist lähenemist. IPPF lähtub eeldusest, et alla kaheksateistkümneaastased (18) isikud on õiguste valdajad ning erinevatel hetkedel imikuea, lapsepõlve ja noorukiea raames on teatud õigustel ja kaitsel suurem või väiksem tähtsus.

Lapse õiguste konventsiooni artikkel 5¹² sätestab, et last suunates ja juhendades peavad vanemad või teised lapse eest vastutavad isikud võtma arvesse lapse võimeid teostada oma õigusi iseseisvalt. Laste võimete arengu kontseptsioon nõuab tasakaalu laste tunnustamisel omaenese elude aktiivsete korraldajatena, kellel on õigus olla koheldud iseseisvate ja täieõiguslike kodanikena, inimestena ja õiguste valdajatena ning samal ajal on neil õigus ka erilisele kaitsel olenevalt nende haavatavusest. Kontseptsioon tunnustab, et kaitse vajadus osalemise eest tegevustes, mis võivad lapsi kahjustada, väheneb koos nende arenevate võimetega.

Lisaks ühineb arenevate võimete põhimõttes laste ja nende väärkuse austamine ja õigus kaitsel igasuguse kahju eest nende omapoolse panuse tunnustamisega. Ühiskond peab looma keskkonna, kus lapsed saaksid saavutada oma optimaalse võimekuse ning kus suuremal määral respekteritakse nende osalemise potentsiaali ja vastutust omaenese elu puudutavate otsustes.

Mitmed olulised põhimõtted käsitlevad laste õiguste ja muude huvide vahelisi suhteid. Nende hulgas on: alla kaheksateistkümneaastaste (18) isikute käsitlemine õiguste valdajatena¹³, lapse parimad huvid¹⁴, lapse arenevad võimed¹⁵, mittediskrimineerimine¹⁶ ja vastutus jõudsat arenemist tagavate tingimuste loomise eest¹⁷.

Seksuaalõiguste kontekstis nõuavad need põhimõtted individuaalset lähenemist, mille aluseks on küpsuse olemasolu. Arvesse tuleb võtta konkreetseid asjaolusid, nt lapse või nooruki võimet aru saada ja tegutseda, tema füüsilist ja vaimset tervislikku seisundit, suhteid vanemate või muude huvitatud osapooltega, võimusuhteid asjaosaliste vahel ning kõnealuse küsimuse olemust.

3. põhimõte: olla vaba igasugusest diskrimineerimisest rõhutab kõigi inimõiguste kaitset ja edendamist.

IPPF mõistab, et mittediskrimineerimise raamistik rõhutab kõigi inimõiguste kaitset ja edendamist¹⁸ keelates igasuguse eristamise, tõrjumise või piirangud soo,¹⁹ vanuse,²⁰ sugupoole,²¹ soolise identiteedi,²² seksuaalse orientatsiooni,²³ perekonnaseisu, tegeliku või oletatava seksuaalse tausta ja käitumise, rassi, nahavärvi, etnilise päritolu, keele, religiooni, poliitiliste või muude seisukohtade, rahvusliku, geograafilise või sotsiaalse päritolu, sünnipära, füüsilise või vaimse puude, tervisliku seisundi, sh HIV, ning tsiviil-, poliitilise, sotsiaalse või muu staatuse põhjal, mille eesmärgiks või tagajärjeks on vähendada või muuta võimatuks teistega võrdsel alusel kõigi inimõiguste ja põhivabaduste nautimine või kasutamine poliitilises, majanduslikus, sotsiaalses, kultuurilises, tsiviil- või mistahes muus valdkonnas.²⁴

Diskrimineerimine seksuaalõiguste valdkonnas võib ilmneda ebavõrdse juurdepääsuna kultuurilistele, majanduslikele, poliitilistele või sotsiaalsetele õigustele tingituna soost, vanusest, soolisest identiteedist, seksuaalsest suundumusest, perekonnaseisust, tegelikust või väidetavast seksuaalsest taustast või käitumisest, seksuaalpraktikatest või seksuaalsest suundumusest ning selliste seksuaalõiguste keelamisena nagu seksuaaltervise teenused, ammendav seksuaalharidus ja seksuaalse vägivalda hüvitamine, mis kahjustab õiguste nautimist isiku poolt teistega võrdsel alusel.

Indiviidid kogevad oma seksuaalõiguste täitmisel erinevaid takistusi. Tegelik võrdsus nõuab nende takistuste eemaldamist, et kõik isikud saaksid võrdsetel alustel nautida kõiki põhiõigusi ja vabadusi. See võib nõuda erilise tähelepanu pööramist marginaliseeritud ja sotsiaalse kaitseta gruppidele.

4. põhimõte: seksuaalsus ja sellest tulenev nauding on üheks inimeseks olemise keskseks aspektiks olenemata sellest, kas isik otsustab lapsi saada või mitte.

Seksuaaltervis on oluline kogu elu jooksul. Seksuaalsus on peaaegu kõigi reproduktiivsete otsuste lahutamatuks osaks, kuid see on üheks inimeseks olemise keskseks aspektiks olenemata sellest, kas isik otsustab lapsi saada või mitte.

Seksuaalsus ei ole inimestele pelgalt vahendiks oma reproduktiivsete huvide teostamisel. Õigus kogeda ja nautida seksuaalsust sõltumatult soo jätkamisest ning soo jätkamine sõltumatult seksuaalsusest peaks olema tagatud, pöörates erilist tähelepanu neile, kellelt see õigus on ajalooliselt või momendil ära võetud.

Kõigil inimestel on õigus tingimustele, mis võimaldavad nautida seksuaalsust.²⁵ Nauding põhineb individuaalsel ja suhete autonoomial, mis on tagatud juurdepääsuga seksuaalharidusele ja tervise teenustele, vabadusega olla ilma sunni ja vägivaldta ning eetiliste normidega õigluse, võrdsuse ja vabaduse küsimustes. Eeldades, et nauding on seksuaalsusele olemuslikult omane aspekt, ei tohi kellelegi keelata õigust seda otsida, väljendada ja kogeda.

5. põhimõte: seksuaalõiguste tagamine ühte viisi kõigile on pühendumine vabadusele ja kaitse kahjustamise eest.

Seksuaalõigusi toetab õigus olla kaitstud vägivalda ja kahju kõigi vormide eest ning saada kahju eest hüvitist.²⁶ Seksuaalsusega seotud kahjustamine võib olla füüsiline, verbaalne, psühholoogiline, majanduslik ja seksuaalne vägivald ning vägivald üksikisikute vastu nende soo, vanuse, soolise identiteedi, seksuaalse orientatsiooni, perekonnaseisu, tegeliku või väidetava seksuaalse tausta ja käitumise, seksuaalsete praktikate või oma seksuaalsuse avaldamise viisi tõttu.

Kõigil lastel ja noorukitel²⁷ on õigus kaitsele igasuguse ekspluateerimise vastu. Selle hulka kuulub kaitse seksuaalse väärkohtlemise, lasteprostitutsiooni ja mis tahes seksuaalse kuritarvituse, ründe ja ahistamise kõigi vormide vastu, sealhulgas lapse sundimine mistahes seksuaalseks toiminguteks ning laste ärakasutamine pornograafilistes etendustes ja materjalides.

6. põhimõte: seksuaalõigusi võidakse piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel, eesmärgiga tagada teiste isikute õiguste ja vabaduste tunnustamine ja austamine

ning demokraatliku ühiskonna üldine heaolu, rahva tervishoid ja avalik kord vastavuses inimõigustega.

Seksuaalõigustele, nagu ka muudele inimõigustele, võidakse rakendada ainult seaduses kindlaksmääratud piiranguid eesmärgiga tagada teiste isikute õiguste ja vabaduste tunnustamine ja austamine ning demokraatliku ühiskonna üldine heaolu,²⁸ rahva tervishoid ja avalik kord vastavuses inimõigustega.²⁹ Sellised piirangud ei tohi olla diskrimineerivad, need peavad olema vajalikud ja proportsionaalsed legitiimse eesmärgiga. Seksuaalõiguste elluviimisel peab lähtekohaks olema teadlikkus indiviidi ja ühiskonna huvide vahelisest dünaamilisest suhtest, arvamuste paljususest ja vajadusest tagada võrdsus, väärikus ja austus erinevuste vastu.³⁰

7. põhimõte: kohustus austada, kaitsta ja täita kehtib kõigi seksuaalõiguste ja vabaduste suhtes.

Seksuaalõigused ja vabadused sisaldavad põhilisi seaduslikke nõudeid ning juurdepääsu vahenditele nende nõuete täitmiseks.³¹ Nagu ka muude inimõiguste puhul on riikidel kolmel tasandil kohustusi: *austada*, *kaitsta* ja *täita* kõigi inimeste seksuaalõigusi.³²

Kohustus *austada* nõuab riikidelt otsesest või kaudset mittesekkumist konkreetse õiguse kasutamisse, antud juhul seksuaalõiguste kasutamisse. Kohustus *kaitsta* nõuab riikidelt meetmete rakendamist, et takistada kolmandate osapoolte sekkumist inimõiguste tagatistesse. Kohustus *täita* nõuab riikidelt vastavate seadusandlike, administratiivsete, eelarveliste, kohtulike, propageerivate ja muude meetmete vastuvõtmist õiguse täielikuks realiseerimiseks.³³

Samal ajal, kui riigid jäävad oma territooriumil põhiliseks kohustuste kandjaks seoses inimõiguste austamise, kaitsmise ja täitmisega, peaksid vastutama ka tsiviilühiskonna teised osalejad, kelle tegevus ja tegematajätised mõjutavad seksuaalõiguste kasutamist. Nende hulka võivad kuuluda teised riigid, piiriülesed institutsioonid ja programmid, mis toimivad abi ja arengutoetuste kaudu, jõustruktuurid ja muud liidud ning samuti mitteriiklikud osalejad, kelle hulka kuuluvad nii äri-, mittetulunduslikud ja religioossed ühendused kui üksikisikud.

Seetõttu peavad riigid hoiduma rikkumast indiviidi seksuaalõigusi või neisse muul viisil sekkumast, kaitsma neid õigusi kolmandatest osapooltest lähtuva rikkumise ja sekkumise eest ning rakendama positiivseid samme ja meetmeid, sh rajama tõhusaid, osalusel põhinevaid ja vastutavaid institutsioone ning eraldama vahendeid seksuaalõiguste realiseerimiseks.

Seksuaalõigused on seksuaalsusega seotud inimõigused

IPPF kinnitab, et seksuaalõigused on inimõigused. Seksuaalõigused moodustuvad seksuaalsusega seotud õiguste kogumist, mis lähtub kõigi inimeste õigusest vabadusele, võrdusele, eraelu puutumatusel, autonoomsusele, isikupuutumatusel ja väärkusele.

Paljud rahvusvahelised instrumendid, normid ja standardid tunnustavad seksuaalsusega seotud tähtsaid põhimõtteid. Seksuaalõigused on spetsiifilised normid, mis ilmnevad olemasolevate inimõiguste rakendamisel seksuaalsusele. Seksuaalõigused kaitsevad konkreetse isiku seksuaalset identiteeti, kuid ulatuvad sellest kaugemale kaitstes kõigi inimeste õigust väljendada ilma diskrimineerimiseta oma seksuaalsust pidades silmas teiste inimeste õigusi.

Seksuaalõigused rakendavad põhilisi, tuntud inimõiguste põhimõtteid inimeste seksuaalsusele. Nende rakendamine on eriti tähtis vaestele, marginaliseeritud, sotsiaalselt tõrjutud ja alavarustatud inimestele vaatamata sellele, kas selline seisund on ajalooline või tekkinud hiljuti.

Eeldades, et IPPF kinnitab kõigi inimõiguste universaalsust, vastastikust seostatust ja jagamatust, ei väljenda deklaratsioonis sisalduvate järgnevate seksuaalõiguste esitamise järjekord nende tähtsust. Alljärgnevate õiguste rakendamine peaks toimuma vastavuses nende väljatöötamisel aluseks olnud üldpõhimõtetega.

1. Õigus võrdsele kohtlemisele, võrdsele kaitsele seaduste ees ning õigus olla vaba igasugusest soolistest ja seksuaalsest diskrimineerimisest

- Kõik isikud on sündinud vabana ja võrdsena nii eneseväärikuselt kui õigustelt³⁴ ja neil peab olema võrdne kaitse seaduse ees³⁵ seksuaalsusel, sool või sugupoolel põhineva diskrimineerimise vastu.³⁶
- Kõigile isikutele peab olema tagatud keskkond, mis võimaldab võrdse juurdepääsu riigi poolt kehtestatud õigustele. Riigid ja kodanikuühiskond peavad astuma samme edendamaks sotsiaalsete ja kultuuriliste tavade muutmist, mis põhinevad naise või mehe stereotüüpsetel rollidel või arusaamal sugude, sugupoole või sugupoole avaldumisvormide ülemuslikkusest või alaväärtuslikkusest.
- Kõigil isikutel on ilma diskrimineerimiseta õigus tööle, haridusele, tervisele, sotsiaalkaitsele ja muudele majanduslikele, sotsiaalsetele ja kultuurilistele õigustele ning nende realiseerimiseks vajalikele rajatistele, kaupadele, teenustele ja tingimustele.
- Kõigile isikutele on tagatud õigus- ja teovõime ning ühesugused võimalused nende teostamiseks, võrdsed õigused sõlmida lepinguid ja hallata omandit ning saada võrdselt koheldud kohtuprotsesside ja tribunali menetluste kõigil etappidel, laste puhul pidades silmas nende arengust tulenevaid võimeid.

- Kõigil isikutel on ilma diskrimineerimiseta ühesugused õigused inimeste vaba liikumist käsitleva seaduse ees ja vabadus valida elu- ja asukohta.

2. Õigus osaleda ühiskonnaelus olenemata soost või seksuaalsusest

- Kõigil isikutel on õigus keskkonnale, mis võimaldab aktiivset, vaba ja mõtestatud osalemist ning panustamist era-, majanduslikku, sotsiaalsesse ja poliitilistesse ellu kohalikul, riiklikul, piirkondlikul ja rahvusvahelisel tasandil ning mille realiseerimist võimaldavad inimõigused ja põhivabadused.³⁷
- Kõigil isikutel on õigus osaleda nende heaolu³⁸, sh nende seksuaal- ja reproduktiivset tervist mõjutavate poliitikate väljatöötamisel ja rakendamisel ilma selliste formaalsete või mitteformaalsete takistusteta nagu nt abielukõlblikuks tunnistamine, tingimused, mis on seotud HIV-staatusega³⁹ või diskrimineerivad soonormid, stereotüübid ja eelarvamused, mis, tuginedes arusaamadele soolisest ja seksuaalsest sobivusest, välistavad või piiravad isikute osalemist.
- Noored, kes on sageli tõrjutud, saavad õiguse olla osalejad ja eestvõitlejad ühiskonna muutmisprotsessis. Nad saavad võimaluse anda oma panus poliitikate ja programmide väljatöötamisse seksuaal- ja reproduktiivse tervise ja õiguste kaitsmiseks, edendamiseks ja täitmiseks ning jagada selle eest vastutust.⁴⁰
- Kõigil isikutel on vabana mistahes diskrimineerimisest võimalus osaleda avalikus ja poliitilises elus, sh olla avalikus ametis ja täita avalikke funktsioone.
- Osalemise aluseks on kõigi inimeste õigus vabalt, ilma diskrimineerimiseta liikuda, lahkuda oma riigist ja sinna tagasi pöörduda ning omada võrdset juurdepääsu liikumist ja reisimist võimaldavatele dokumentidele.⁴¹

3. Õigus elule, isikuvabadusele, turvalisusele ja kehalisele terviklikkusele

- Kõigil isikutel on õigus elule ja isikuvabadusele⁴², õigus mitte saada piinamise, julma, ebainimliku ja alandava kohtlemise ohvriks,⁴³ eriti tingituna mistahes diskrimineerimisest. Kõigil isikutel on õigus teostada oma seksuaalsust vabana vägivallast või sunnist.
- Kõigil isikutel on õigus elule ja füüsilisele puutumatusse,⁴⁴ mida ei tohi rikkuda ähvardades või perekonna "au eest kätte makstes".⁴⁵
- Kellegi puhul ei tohi rakendada kohtulikku või kohtuvälist tapmist, kohtulikku või kohtuvälist füüsilist karistust nende seksuaalse tausta või käitumise, sugupoolel rajaneva identiteedi või selle avaldumisvormi eest.⁴⁶

- Ühegi naise elu või tervist ei tohi seada ohtu tingituna asjaolust, et talle keelduti osutamast meditsiinilist abi seoses mistahes füüsilise või vaimse haigusega või seetõttu, et teised isikud loevad loodet, mida naine kanda võib, konkureerivaks väärtuseks.
- Ühelegi naisele ei tohi tema seksuaalsuse teostamise ettekäändel peale sundida emadust.
- Kõigil isikutel on õigus elada vabana kahjulikest traditsioonilistest tavadest, sh naiste suguelundite vigastamisest ja sunnitud varasest abielust.⁴⁷
- Kõigil isikutel on õigus elada vabana mistahes vägivalda, sh füüsilise, verbaalse, psühholoogilise või majandusliku kuritarvitamise vormidest, seksuaalsest mõnitamisest või seksuaalsest vägivaldast, vägistamisest ja mistahes muudest sunniviisilise seksi vormidest nii abielus kui abieluväliselt, relvastatud konflikti käigus või kinnipidamisasutuses.
- Kõigil isikutel, sh mõlemast soost seksitöötajatel⁴⁸ ja tegeliku või väidetava abieluvälise seksuaaltegevuse korral, on õigus olla vaba vägivaldast, mille põhjuseks on nende sool või seksuaalsusel põhinev häbimärgistamine ja diskrimineerimine.
- Mitte kedagi ei tohi seoses vabatahtliku seksiga paigutada kinnipidamisasutusse ega karistada omavoliliste või diskrimineerivate sanktsioonidega ebatäpselt või halvasti määratletud kriminaalsätete rikkumise eest.⁴⁹
- Ühegi isiku seksuaalsed valikud, toimingud või väljendusvormid, sh tegelik või väidetav seksuaaltöö praktiseerimine, ei õigusta, vabanda ega leevenda karistust vägivalda, kuritarvituse või mõnitamise eest.⁵⁰
- Kõigil migrantidel ja migranttöölistel, eriti noortel, naistel ja transseksuaalsetel migrantidel peab olema riikides, kus nad töötavad ja elavad, juurdepääs vahenditele, mis kaitsevad neid nende seksuaalse ja soolise kuuluvuse põhjuseks oleva füüsilise kahju, vägivalda ning kuritarvitamise eest ning juurdepääs vahenditele, et kaitsta oma seksuaalset tervist ja realiseerida seksuaalõigusi.
- Kõigil isikutel on õigus kasutada varjupaika tagakiusamise eest, sh tagakiusamise eest, mis on tingitud kas riigi tegevusest või tegematajätmisest seoses meetmete rakendamisega inimese kaitseks tõsise kuritarvitamise eest,⁵¹ mille põhjuseks on sugu, sooline identiteet, seksuaalne taust või käitumine, seksuaalne suundumus või HIV seisund.⁵²
- Ühtegi isikut ei tohi välja anda ega välja saata (ega sellega ähvardada) riiki, kus neid võib oodata tagakiusamine, mille põhjuseks on sugu, sooline identiteet, seksuaalne taust või käitumine, seksuaalne suundumus või HIV seisund.⁵³

4. Õigus eraelu puutumatusel

- Kõigil isikutel on õigus mitte olla allutatud meelevaldsele sekkumisele oma eraellu, perekonda, koju, dokumentidesse või kirjavahetusse⁵⁴ ning õigus eraelu puutumatusel, mis on eeltingimuseks seksuaalse autonoomia kasutamiseks.
- Kõigil isikutel on õigus ilma meelevaldse sekkumiseta seksuaalsele autonoomiale ning neil peab olema võimalus langetada otsuseid oma seksuaalsuse, seksuaalse käitumise ja intiimelu küsimustes.
- Kõigil isikutel on õigus ilma diskrimineerimiseta konfidentsiaalsusele seksuaaltervise teenuste ja oma meditsiiniliste andmete kasutamisel ning kehtivate piirangute raames õigus mitte levitada informatsiooni oma HIV seisundi kohta ja olla kaitstud meelevaldsete paljastuste või meelevaldsete paljastustega ähvardamise eest.⁵⁵
- Kõigil isikutel on õigus kontrollida info paljastamist oma seksuaalsete valikute, seksuaalse tausta, seksuaalpartnerite ja käitumise ning muude seksuaalsusega seotud küsimuste kohta.

5. Õigus isikuvabadusele ja tunnustamisele seaduse ees

- Kõigil isikutel on õigus olla tunnustatud seaduse ees ja vabalt otsustada oma seksuaalsuse üle, valida seksuaalpartnereid, kogeda täielikult oma seksuaalset potentsiaali ja naudingut pidades silmas teiste inimeste õigusi, laste puhul pidades silmas nende arenevaid võimeid.
- Kõigil isikutel on õigus ilma diskrimineerimiseta olla alati tunnustatud seaduse ees.
- Kõigil isikutel on vabadus autonoomseteks ja suhetega seotud seksuaalpraktikateks sotsiaalsete, poliitiliste ja majanduslike tingimuste kontekstis, kus kõik inimesed saavad võrdselt, vabana diskrimineerimisest, vägivallast, sunnist või kuritarvitamisest realiseerida kõiki õigusi ja vabadusi.
- Kedagi ei tohi allutada seadustele, mis muudavad meelevaldselt ebaseaduslikuks vabatahtlikud seksuaalsed suhted või praktikad ega vangistada või pidada kinni soo või seksuaalse suundumuse, vabatahtlike seksuaalpraktikate või -käitumise tõttu.
- Ühtegi vahialust ei tohi ära kasutada või ükskõik millisel viisil diskrimineerida. Kõigil vahialustel on õigus kaitsele marginaliseerimise eest⁵⁶ ning abikaasa regulaarsetele külaskäikudele.⁵⁷

- Kõigil isikutel peab olema võimalus hoida eemale kahju eest, mis on seotud inimkaubandusega.⁵⁸
- Kedagi ei tohi allutada sunniviisilistele meditsiinilistele uuringutele ega protseduuridele, sundida läbima meditsiinilisi teste või taluma meelevaldset meditsiinilist kinnipidamist oma seksuaalsete väljendusvormide, seksuaalse suundumuse, tegeliku või väidetava seksuaalse tausta ja käitumise, soolise identiteedi või väljendusvormi tõttu.
- Kedagi ei tohi sundida läbima meditsiinilisi protseduure, mis on vajalikud nende soolise identiteedi tunnustamiseks, sh soo muutmine kirurgilisel teel, steriliseerimine või hormoonteraapia ega allutada survele varjata, alla suruda või eitada oma sugu, vanust, soolist identiteeti või seksuaalset suundumust.
- Kellelegi ei tohi keelduda väljastamast isiku soole osutavaid isikut tõendavaid dokumente, mis kajastavad antud isiku enese poolt määratletud soolist identiteeti, sealhulgas sünnitunnistused, passid ja valimisel osalemiseks vajalikud dokumendid.

6. Õigus mõtte-, arvamus- ja väljendusvabadusele, ühinemisõigus

- Kõigil isikutel on õigus mõtte-, arvamus- ja väljendusvabadusele seksuaalsust, seksuaalset suundumust, soolist identiteeti ja seksuaalõigusi puudutavates seisukohtades ilma meelevaldse sekkumise või piiranguteta, mille aluseks on domineerivad kultuurilised arusaamad, poliitiline ideoloogia või avalik kord, kehtivad moraalinormid, rahva tervist või avalikku julgeolekut puudutavad diskrimineerivad arvamused.⁵⁹
- Kõigil isikutel on ilma kõrvalise sekkumiseta õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele⁶⁰ ja arvamustele, laste puhul pidades silmas nende arenevaid võimeid.
- Kõigil isikutel on ilma hirmu, häbi, süütunde, valede uskumuste ja muude takistusteta õigus avastada oma seksuaalsust, unistada ja fantaseerida ning arvestades teiste inimeste õigusi oma soove vabalt väljendada.
- Kõigil isikutel, eriti naistel, on ilma piiranguteta õigus väljendada oma identiteeti või isiksust kõne, käitumise, riietuse, füüsiliste näitajate, nime valiku ja muude vahendite abil.⁶¹
- Kõigil isikutel on mittediskrimineerivalt vabadus otsida, saada ja edastada teavet ning ideid, mis puudutavad inimõigusi, seksuaalõigusi, seksuaalset suundumust, soolist identiteeti ja seksuaalsust, kasutades selleks mistahes riigipiiridest sõltumatuid seaduslikke meediume ja arvestades teiste inimeste õigusi, laste puhul arvestades nende arenevaid võimeid.

- Kõigil isikutel on õigus rahumeelsetele kogunemistele ja erinevates vormides ühingute moodustamisele⁶². Nende hulka kuulub õigus rajada, liituda ja luua grupe ning organisatsioone, et töötada välja, vahetada, propageerida ja edastada infot ning ideid küsimustes, mis on seotud inimõiguste, seksuaalõiguste, seksuaalsuse, seksuaalse suundumuse ja soolise identiteediga, kasutades selleks mistahes meediume ja arvestades kõigi õigusi ja vabadusi.

7. Õigus tervisele ja teaduse arengust tulenevatele hüvedele

- Kõigil isikutel on õigus kõrgemaile füüsilise ja vaimse tervise standardile,⁶³ sealhulgas seda mõjutavatele teguritele⁶⁴ ning preventiivsetele tervishoiuteenustele, et vältida, diagnoosida ja ravida kõiki seksuaaleluga seotud probleeme ja häireid.
- Kõigil isikutel on õigus nõuda turvaseksi, et vältida soovimatut rasedust ja seksuaalselt levivaid infektsioone, sh HIV ja AIDS.
- Kõigil isikutel on õigus osaleda rahva tervishoidu puudutavate seaduste, poliitikate, programmide ja teenuste loomises.
- Terviseküsimuste lahendamisel tuleb arvestada marginaliseeritud üksikisikute ja kogukondade erivajadustega.
- Kõigil isikutel peab olema sõltumata terviseteeuse pakkuja hoiakutel põhinevatest vastuväidetest juurdepääs tervishoiule ning terviseteeustele.⁶⁵
- Kõigil isikutel on õigus nende tervisega seotud teabele seksuaalõiguste, seksuaalse suundumuse, seksuaalsuse ja soolise identiteedi kohta ning juurdepääsule parimatele võimalikele terviseteeustele, mille aluseks on tõendus põhjus ning teaduslikult valiidsed uuringud.
- Kõigil isikutel, sh seksitöötajatel, on õigus turvalistele töötingimustele, juurdepääsule terviseteeustele, vajalikule toele ja kaitsele ning õigusele nõuda turvaseksi kõigilt partneritelt ja klientidelt.
- Kõigil isikutel peab relvakonflikti piirkonnas või sunnitud asukohamuutuse korral olema juurdepääs ammendavatele seksuaalsetele ja reproduktiivsetele terviseteeustele.
- Kõigil isikutel on õigus kasutada teaduse arengust tulenevaid hüvesid ja selle rakendusi⁶⁶ seksuaalõigustele ja seksuaaltervisele.
- Kõigil isikutel on ilma diskrimineerimiseta ning võrdsetel alustel teistega õigus ja vahendid reproduktiivtehnoloogiate ja -teenuste kasutamiseks või neist

keeldumiseks. Selle õiguse realiseerimisel vanusest tulenevad piirangud peavad vastama mittediskrimineerimise nõuetele ning laste puhul arenevate võimete põhimõttele.

- Kõigil isikutel peab olema ilma diskrimineerimiseta ning võrdsetel alustel teistega õigus ja vahendid teadusuuringutel osalemiseks või õigus ja vahendid sellest keelduda.

8. Õigus haridusele ja teabele

- Kõigil isikutel on ilma diskrimineerimiseta õigus haridusele ja teabele, sealhulgas ammendavale seksuaalharidusele ja teabele, et teostada kodanikuõigusi ning osaleda võrdselt eraelus, avalikus ja poliitilises sektoris.
- Kõigil isikutel on õigus haridusele, mis on suunatud stigmade ja diskrimineerimise kõrvaldamisele, noorte inimeste arengu edendamisele, et vastutada informeeritult omaenese elu eest samaaegselt võimestades neid osalemiseks otsustustes, mis puudutavad seksuaaltervist ja seksuaalharidust.⁶⁷
- Kõigil isikutel, eriti noortel, on õigus anda panus ammendavatesse seksuaalhariduse programmidesse ja seksuaalsusega seotud poliitikatesse.
- Kõigil isikutel on õigus kasutada vahendeid, et arendada oskusi, mis viivad õiglasematele kokkulepetele ja võrdsematele suhetele.
- Kõigil isikutel peab riigipiiridest sõltumatult kõigis meediumides olema juurdepääs mittetraditsioonilisele ja traditsioonilisele seksuaalsust, seksuaalõigusi ja seksuaaltervist parandavale teabele; eriti noortel sellisele teabele, mis puudutab seksuaalselt ja sooliselt ebatraditsioonilisi partner- ja seksuaalsuhteid.
- Kõigil isikutel peab arusaadavas keeles olema juurdepääs avaliku sektori, kooli ja terviseteenuse pakkuja poolt väljastatavale seksuaalsust puudutavale teabele, kaasa arvatud teave vahenditest, mis tagavad seksuaalse ja reproduktiivse tervise ning võimaluse otsustada millal, kuidas ja kellega elada seksuaalelu ning millal nende seksuaalne käitumine on reproduktiivne.⁶⁸
- Kõigil isikutel on õigus küllaldasele haridusele ja teabele, et langetada oma seksuaal- ja reproduktiivse elu osas täiesti vabatahtlikke ja informeeritud otsused.⁶⁹

9. Õigus otsustada, kas abielluda või mitte, õigus planeerida ja luua perekonda ning otsustada kas ja millal saada lapsi

- Kõigil isikutel on vabalt ja vastutustundlikult õigus valida, kas abielluda või mitte, kas planeerida ja rajada peret või mitte, millal saada lapsi ning otsustada oma laste arvu ja nende sündimise aja üle keskkonnas, kus seadused ja poliitikad tunnustavad peremudelite mitmekesisust, kaasa arvatud mudelid, mis ei ole määratletud põlvnemise või abieluga.⁷⁰
- Kõigil isikutel on ilma diskrimineerimata õigus astuda vabalt ja vastastikkusel kokkuleppel abiellu või muusse partnerlussuhtesse, laste puhul pidades silmas nende arenevaid võimeid.
- Kõigil isikutel on õigus perekonnaga seotud sotsiaalhoolekandele ning muudele avalikele hüvedele, nt tööhõive ja immigratsioon sõltumatult peremudelist, mille kasuks nad on otsustanud, sh mudelid, mille aluseks ei ole põlvnemine või abielu.
- Kõigil isikutel on õigus teabele, haridusele ja vahenditele, mida nad vajavad, et otsustada, kas ja millal saada lapsi ning otsustada vabalt ja vastutustundlikult oma laste arvu ja nende sündimise aja üle.⁷¹
- Kõigil isikutel on õigus teha vabasid ja vastutustundlikke valikuid seoses laste saamise ja perekonna rajamisega. Selle hulka kuulub õigus otsustada, kas saada bioloogilisi lapsi või adopteerida, samuti õigus turvalistele, tõhusatele, tunnustatud ja kättesaadavatele viljakuse reguleerimise meetoditele, reproduktiivtehnoloogiatele ja ravile.
- Olenemata perekonnaseisust on kõigil isikutel õigus mittediskrimineerivale nõustamisele ja muudele teenustele, mis on seotud reproduktsiooni, viljatuse ja raseduse katkestamisega, laste puhul arvestades nende arenevaid võimeid.
- Kõigil naistel on õigus kõigile kättesaadavale, tunnustatud ja sobivale infole, haridusele ja teenustele, et kaitsta oma reproduktiivtervist, kindlustada turvaline emadus ja turvaline abort.
- Kõigil isikutel on mittediskrimineerimise raamistikus samad õigused ja vastutus seoses hoolduse, eestkoste ja laste adopteerimisega või muude sarnaste toimingutega vastavalt riigi seadusandlusele. Esmatähtsad on alati laste huvid.

10. Õigus esitada arupärimine ja saada hüvitist

- Kõigil isikutel on õigus tõhusatele, tunnustatud, kättesaadavatele ja sobivatele hariduslikele, seadusandlikele, kohtulikele ning muudele meetmetele, et tagada ja nõuda neilt, kelle kohustuste hulka kuulub seksuaalõiguste toetamine, oleksid nende ees täiel määral aruandekohustuslikud. Nende hulka kuulub võime jälgida

seksuaalõiguste ellurakendamist ja seksuaalõiguste rikkumise korral juurdepääsu selle kõrvaldamise vahenditele, sh juurdepääs täielikule heastamisele restitutsiooni, kompensatsiooni, rehabilitatsiooni, hüvitamise, mittekordumise tagamise ja muude vahendite näol.⁷²

- Riigid peavad looma aruandluse mehhanismid, et kindlustada täiel määral oma kohustuste täitmine seksuaalõiguste tagamisel.
- Relvastatud konflikti ajal on kõigil inimestel õigus kasutada tõhusaid mehhanisme aruandekohustuse ja heastamise tagamiseks, eriti seoses seksuaalse ja soolise vägivallaga.
- Kõigil isikutel on juurdepääs teabele ja toetusele, mis on vajalik, et nõuda hüvitist ja tagada oma seksuaalõiguste rikkumise heastamine.
- Kõigil isikutel on õigus pärida aru mitteriiklikelt osalejatelt, kelle tegevused või tegematajätmised mõjutavad nendepoolset seksuaalõiguste kasutamist. Selle hulka kuulub võimalus nõuda hüvitist ja heastamist seksuaalõiguste rikkumiste eest.
- Riigid peavad rakendama meetmeid, et takistada teiste inimeste seksuaalõiguste rikkumist kolmandatel osapooltel.

IPPF püüab teha oma võimaluste piires kõik, sh osutades tehnilist abi, arendades tegutsemisvõimet ja pakkudes finantstoetust, et julgustada kõiki liikmesühinguid propageerima seksuaalõigusi, osutama mittediskrimineerivaid seksuaalterviseteenuseid, pakkuma infot ja ammendavat seksuaalharidust ning kohtlema oma personali ning programmides ja projektides osalejaid kooskõlas selles deklaratsioonis sisalduvate põhimõtete ja seksuaalõigustega.

VIITED JA MÄRKUSED

Viited ja märkused toovad ära nende põhimõtete ja õiguste allikad, mis olid aluseks IPPF-i seksuaalõiguste deklaratsiooni koostamisel. IPPF-i deklaratsioon põhineb rahvusvahelistel inimõigustega seotud kokkulepetel, autoriteetsetel rahvusvahelistel standarditel ja nende usaldusväärsetel tõlgendustel. Lisaks ka need dokumendid, mis IPPF-i arvates toetavad ja täiendavad rahvusvahelisi õigusi ja standardeid nagu erinevate riikide seadused ja poliitikad, teadlaste ning eeskõnelejate poolt selgelt väljendatud rahvusvahelised inimõigused, mis on rakendatud IPPF-i liikmesühingute poolt.

- IPPF-i 1995. a. seksuaal- ja reproduktiivõiguste harta täisteksti leiate aadressilt: <http://www.ippf.org/en/Resources/Statements/IPPF+Charter+on+Sexual+and+Reproductive+Rights.htm>
- Rahvusvaheliste standardite ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimõigustega tegelevate organisatsioonide aruannete täistekstid võib leida Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni inimõiguste ülemvoliniku büroo veebisaidilt. <http://www.ohchr.org>
- WHO-s toimunud seksuaalõiguste ja seksuaaltervishoiu alase diskussiooni täielikku versiooni vt: <http://www.who.int/reproductive-health/gender/sexualhealth.html#4>

Yogyakarta-põhimõtete täistekst: Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity (*Yogyakarta Principles*) (2007) võib leida aadressilt: <http://www.yogyakartaprinciples.org>

JÄRELMÄRKUSED

---

¹ **Rahvusvaheline inimõiguste seaduseelnõu:**

Inimõiguste ülddeklaratsioon (UDHR)

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (ICCPR) ja selle 2 lisaprotokoll
Majanduslike, sotsiaalsete ja kulutuuriiliste õiguste rahvusvaheline pakt (ICESCR)

Kesksed inimõiguste instrumendid ja nende järelvalveorganid:

Rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (ICERD)- järelvalveorgan: CERD

Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (CEDAW)- järelvalveorgan: CEDAW ja selle lisaprotokoll

Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärlikust alandavate kohtlemisviiside vastane konventsioon (CAT)- järelvalveorgan: CAT ja selle lisaprotokoll

Lapses õiguste konventsioon (CRC) ja selle 2 lisaprotokoll- järelvalveorgan: CRC

Rahvusvaheline konventsioon kõigi migranttöölise ja nende perekonnaliikmete õiguste kaitseks (CMW)-järelvalveorgan: CMW

Puuetega inimeste õiguste konventsioon (jõustumise kuupäev: 3. mai 2008)

Rahvusvaheline konventsioon kõigi inimeste kaitseks sunnitud kadumise eest (mais 2008 ei olnud veel jõustunud)

Lisaks kesksetele inimõiguste lepingutele on olemas mitmeid rahvusvahelisi inimõiguste instrumente, mis ei ole seaduslikult siduvad, kuid on kahtlemata moraalseks jõuks ja annavad riikidele nende rakendamise osas praktilisi juhiseid. Nende hulka kuuluvad:

Viini deklaratsioon ja tegevusprogramm

ÜRO Milleeniumi deklaratsioon

ÜRO deklaratsioon naiste vastu suunatud vägivalla likvideerimiseks

ÜRO arenguõiguse deklaratsioon

Konventsioon abieluks nõusoleku andmise, minimaalse abiellumisvanuse ja abielude registreerimise kohta

Deklaratsioon kohustuste kohta seoses HIV/AIDS-iga

² The CESCR Committee has stated that States that the right to health contains freedoms which include the right to decide over one's health and body, including sexual and reproductive freedom. Committee on Economic, Social and Cultural Rights: General Comment 14: "The right to the highest attainable standard of health". UN Document E/C.12/2000/4 11 August 2000.

³ Report of the Special Rapporteur on the Right to Health to the 60th Session of the Commission on Human Rights, UN Document E/CN.4/2004/49 (2004) at para 9.

⁴ Seksuaalsus asub sotsiaalse ja individuaalse valdkonna kokkupuutepunktis ning ilmneb sotsiaalsete, majanduslike, poliitiliste ja kultuuriliste struktuuride dünaamilise koostoime mõjul kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil. See dünaamika aitab kõigil inimestel tajuda iseennast ja teisi seksuaalõiguste subjektina.

---

⁵ Report of the Special Rapporteur on the Right to Health, E/CN.4/2004/49 (2004) at para. 55.

⁶ Selliste situatsioonide äratundmise protsess sarnaneb protsessile, mida kasutatakse, kui liikmesorganisatsioonid ei rakenda kõiki strateegilise raamprogrammi eesmärke seotuna oma riigi kontekstist, sh seadusandlusest, konkreetsetel põhjustel. Riigi situatsioonilise analüüsi teostab liikmesorganisatsioon ning see dokumenteeritakse. Sõlmitakse kokkulepe regionaaldirektori/regionaalse täitevkomitee ja liikmeseorganisatsiooni vahel.

⁷ Vt P. Ilkkaracan and S. Jolly, *Gender and Sexuality: Overview Report* (BRIDGE: Institute for Development Studies, 2007) aadressil:
http://www.bridge.ids.ac.uk/reports_gend_CEP.html#Sexuality

⁸ Võrdsus on õiglus ja õiguspärasus hüvede ja vastutuse jagamisel. Sugudevahelise võrdsuse kontseptsioon tunnistab, et naistel ja meestel on erinevad vajadused ja võimalused ning et need erinevused tuleks kindlaks määrata ja tegeleda nendega viisil, mis vähendab sugudevahelist ebavõrdsust.

⁹ Võrdõiguslikkus on diskrimineerimise puudumine seoses võimalustega ja juurdepääsuga ressurssidele, hüvede eraldamisele või teenustele.

¹⁰ Sugude võrdsus on seotud olukordadega, kus meeste ja naiste vajadused on erinevad, ressursid ja programmiline tähelepanu peaks olema nende vajadustega proportsionaalne; tagatud peaksid olema võrdsed võimalused ning vajadusel tuleks rakendada diferentseeritud kohtlemist ja tähelepanu, tagamaks tulemuste võrdsus ning hüvitamiseks ajaloolist ja sotsiaalset ebaõiglust, mida kogevad naised.

¹¹ Sugudevaheline võrdõiguslikkus on seotud naiste ja meeste mõõdetava võrdse esindatusega. Sugudevaheline võrdõiguslikkus ei tähenda, et naised ja mehed oleksid ühesugused, vaid et neil on võrdne väärtus ning neile tuleks rakendada võrdset kohtlemist. Sugudevaheline võrdõiguslikkus on seotud nii naiste kui meeste võimega jagada võrdselt võimu ja mõju, omada võrdseid võimalusi, õigusi ja kohustusi avalikus ja eraelu sfääris, sh seoses töö või sissetulekuga, omada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele haridusele ja teovõime suurendamise võimalustele, omada võrdset võimalust oma täieliku potentsiaali väljakujundamiseks, omada võrdset juurdepääsu ressurssidele ja teenustele perekonna, kogukondade ja laiemalt ühiskonna raames ning olla koheldud võrdselt seaduse ja poliitikate poolt.

Sugudevaheline võrdsus ei tähenda, et naised ja mehed oleksid samasugused, vaid et nende õigused, vastutused ja võimalused ei sõltu nende soost.

¹² **Lapse õiguste konventsioon**, art. 5: Osalisriigid austavad vanemate, või kus see on kohaldatav vastavalt kohalikele tavadele, ka laiendatud perekonna või kogukonna liikmete, seaduslike hooldajate või teiste lapse eest seaduslikult vastutavate isikute

---

vastutust, õigusi ja kohustusi, et tagada lapsele kohane suunamine ja juhendamine, mis on kooskõlas lapse arenevate võimetega ning käesolevas konventsioonis tunnustatud õigustega.

www2.ohchr.org/english/law/crc.htm

¹³ **Lapse õiguste konventsioon** sätestab alla 18aastaste inimeste kui õiguste valdaja mõiste. Hetkel kehtiva rahvusvahelise õiguse alusel on laps iga alla kaheksateistkümne aastane inimene.

Lapse õiguste konventsioon, art 1: Käesolevas konventsioonis mõistetakse lapse all iga alla 18 aastast inimest, kui lapse suhtes kohaldatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks.

¹⁴ **Lapse õiguste konventsioon**, artikkel 3: (1.) Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeesutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid. (2.) Osalisriigid seavad eesmärgiks tagada lapsele tema heaoluks vajalik kaitse ja hooldus, arvestades tema vanemate, seaduslike hooldajate või teiste tema eest seaduslikult vastutavate isikute õigusi ja kohustusi ning võtavad selleks kõiki vastavaid seadusandlikke ja administratiivmeetmeid. (3.) Osalisriigid tagavad, et laste hoolduse või kaitse eest vastutavad asutused, teenistused ja organid vastaksid pädevate ametivõimude kehtestatud normidele, eriti mis puudutab ohutust ja tervishoidu, personali suurust ja sobivust ning ka nende üle toimuva järelevalve kompetentsust.

¹⁵ **Lapse õiguste konventsioon**, art. 5: Osalisriigid austavad vanemate, või kus see on kohaldatav vastavalt kohalikele tavadele, ka laiendatud perekonna või kogukonna liikmete, seaduslike hooldajate või teiste lapse eest seaduslikult vastutavate isikute vastutust, õigusi ja kohustusi, et tagada lapsele kohane suunamine ja juhendamine, mis on kooskõlas lapse arenevate võimetega ning käesolevas konventsioonis tunnustatud õigustega.

¹⁶ **Lapse õiguste konventsioon**, artikkel 2.1: Osalisriigid tunnustavad käesolevas konventsioonis esitatud õigusi ja tagavad need igale nende jurisdiktsiooni all olevale lapsele ilma igasuguse diskrimineerimiseta, sõltumata lapse või tema vanema või seadusliku hooldaja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust, vaatamata tema poliitilistele või muudele seisukohtadele, kodakondsusele, etnilisele või sotsiaalsele päritolule, varanduslikule seisundile, puudele või sünnipärale või muudele tingimustele.

¹⁷ **Lapse õiguste deklaratsioon**, artikkel 6.2: Osalisriigid tagavad lapse ellujäämise ja arengu võimalikult maksimaalselt.

¹⁸ Mittediskrimineerimise raamistik kehtib kõigile selles dokumendis sisalduvatele diskrimineerimist puudutavatele viidetele.

---

¹⁹ Sugu (*sex*) viitab bioloogilistele näitajatele, mis määratlevad inimolendid naiste või meestena. Samal ajal ei ole need bioloogiliste näitajate kogumid üksteist välistavad, sest on olemas inimesi, kellel on olemas mõlema soo tunnused, kuid nad identifitseerivad end kas mehe või naisena.

²⁰ Vt selle deklaratsiooni 2. põhimõtet. Vanusel põhinev diskrimineerimine on samavõrra oluline vanematele inimestele.

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt, art. 2.2: Käesolevast paktist osavõtavad riigid kohustuvad garanteerima, et paktis väljakuulutatud õigusi teostatakse ilma igasuguse diskrimineerimiseta rassi, nahavärvuse, soo, keele, religiooni, poliitiliste või muude tõekspidamiste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või mõne muu asjaolu põhjal.

²¹ Sugupool (*gender*) tähistab sotsiaalseid, kultuurilisi ja majanduslikke atribuute ja võimalusi, mida seostatakse meheks või naiseks olemisega konkreetsel ajahetkel.

²² Sooline identiteet on seotud indiviidi sisemise eneseteadvustamisega mehe või naisena.

²³ Seksuaalne suundumus on seotud esmase seksuaalse atraktiivsusega samast soost, vastassoost või mõlemast soost isikute suhtes.

²⁴ Rahvusvahelise seadusandluse tõlgenduste näitena seoses mittediskrimineerimisega kõigis eluvaldkondades ning seoses niihästi eesmärgipäraste kui 'juhuslikult' diskrimineerivate toimingutega rassi, soo ja sool põhineva rassilise diskrimineerimise aspektide kontekstis, vt Human Rights Committee's, General Comment No.18 on: "Non-discrimination" UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 146, 2003.

Vt the Committee on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination's General Recommendation 25 on "Gender-related dimensions of racial discrimination," UN Doc A/55/18, 2000.

²⁵ CLADEM Manifesto (2nd version, Campaign for a Convention on sexual rights and reproductive rights October 2006), lk. 26.
<http://www.convencion.org.uy>

²⁶ Seoses varajaste ja mõjuvate otsustega, mis puudutavad konkreetseid kaitsemeetmeid seksuaalse kahjustamise vastu ühes piirkondlikus kohtus vt: European Court of Human Rights, *X AND Y v. The Netherlands*, 26 March 1985.

²⁷ **Lapse õiguste konventsioon**, art. 34: Osalisriigid kohustuvad kaitsma last igasuguse seksuaalse ekspluuteerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest. Selleks võtavad osalisriigid tarvitusele vastavad riiklikud, kahe- ja mitmepoolsed abinõud vältimaks: (a) lapse ahvatlemist või sundimist osalema ükskõik millises ebaseaduslikus seksuaaltegevuses;

-
- (b) lapse kasutamist prostituudina või mõnel muul ebaseaduslikul seksuaalsel eesmärgil;
(c) laste kasutamist pornograafilistes etendustes ja materjalides.

²⁸ **Inimõiguste ülddeklaratsioon (UDHR)**

art. 29: (1) Igal inimesel on kohustused ühiskonna ees, kus ainuüksi ongi võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine. (2) Oma õiguste ja vabaduste teostamisel peab iga inimene alluma vaid sellistele piiramistele, mis on seadusega kehtestatud ainsa eesmärgiga tagada teiste inimeste õiguste ja vabaduste tarvilik tunnustamine ja austamine ning moraalist, avalikust korrast ja üldise heaolu nõuetest kinnipidamine demokraatlikus ühiskonnas. (3) Nende õiguste ja vabaduste rakendamine ei või mingil juhul olla vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhimõtete ja eesmärkidega.

<http://www.un.org/Overview/rights.html>.

²⁹ **Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt**, artikkel 12: 1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust maksimaalsele füüsilisele ja psüühilisele tervisele. 2. Abinõud, mida käesolevast paktist osavõtvad riigid selle õiguse täielikuks teostamiseks peavad tarvitusele võtma, sisaldavad samme, mis on vajalikud, et: (1) kindlustada surnultsündimise ja laste suremuse vähenemine ning laste tervislik areng; (2) parandada igati väliskeskkonna hügieeni ja tööhügieeni tööstuses; (3) ära hoida ja ravida epideemilisi, endeemilisi, kutse- ja teisi haigusi ja võidelda nendega; (4) luua tingimused, mis tagaksid kõigile arstiabi ja meditsiinilise hoolitsuse haiguse korral.

Vt Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14: “The right to the highest attainable standard of health”, UN Document E/C.12/2000/4 11 August 2000, paras. 28-29.

³⁰ Selle nimel tuleb teha tööd, et muuta neid seadusega sätestatud piiranguid, mis ei ole vastavuses selles põhimõttes väljendatud legitiimsete eesmärkidega.

Vt: **CLADEM Manifesto** (2nd version, Campaign for a Convention on sexual rights and reproductive rights October 2006), lk. 33.

<http://www.convencion.org.uy>

³¹ Inimõigustel põhinev lähenemine arengukoostööle: Towards a Common Understanding Among UN Agencies aadressil:

www.undp.org/governance/docs/HR_Guides_CommonUnderstanding.pdf

³² 'Austuse, kaitse ja täitmise' kontseptsioonid on vastu võtnud majandusliku, sotsiaalse ja kultuurialaste õiguste komtee, organ, kes jälgib majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelist pakti, analüüsides sel viisil paktis osalevate riikide kohustusi seoses õigusega tervisele muude õiguste seas. Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR) General Comment No. 14, paras. 34-37.

---

³³ Vt CESCR, General Comment No. 14, para. 39.

³⁴ **Inimõiguste ülddeklaratsioon**, 1948, art. 1: Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt.

³⁵ **Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt**, art. 2 (1): Iga käesolevast paktist osavõttev riik kohustub austama ja tagama kõikidele tema territooriumil asuvatele ja tema jurisdiktsioonile alluvatele isikutele õigused, mida tunnustab käesolev pakt tegemata mingit vahet rassi, nahavärvuse, soo, keele, usutunnistuse, poliitilist või muude tõekspidamiste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või mõne muu asjaolu põhjal.

art. 3: Käesolevast paktist osavõtavad riigid kohustuvad tagama meestele ja naistele võrdse õiguse kasutada kõiki käesolevas paktis ettenähtud kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

art. 26: Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja neil on ilma igasuguse diskrimineerimiseta õigus seaduse võrdsele kaitsele. Selles suhtes tuleb igasugune diskrimineerimine seadusega keelata ja seadus peab kõikidele isikutele garanteerima võrdse ja efektiivse kaitse igasuguse diskrimineerimise vastu, olgu see siis rassi, nahavärvuse, soo, keele usutunnistuse, poliitiliste või muude tõekspidamiste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või muu asjaolu põhjal.

Inimõiguste komitee tõlgendas ja rakendas neid sätteid ka soolisele diskrimineerimisele. Vt HRC General Comment 18 "Non-Discrimination", UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.6, 146, 2003.

Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta, 1979, art 1: Käesolevas konventsioonis tähendab mõiste "naiste diskrimineerimine" mistahes vahede või erandite tegemist või piiranguid soo järgi, mille eesmärgiks on luua olukord, kus inimõiguste ja põhivabaduste olemasolu naistel tunnistatakse vähem või üldse mitte, kus naistel on vähem võimalusi või puuduvad võimalused kasutada või realiseerida inimõigusi ja põhivabadusi poliitikas, majanduses, sotsiaal-, kultuuri-, tsiviil- või mis tahes muus valdkonnas meeste ja naiste võrdõiguslikkuse alusel olenemata nende perekonnaseisust.

Vt Committee on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination's General Recommendation 25, UN Doc A/55/18, 2000.

Vt UN Economic and Social Council's Background Paper for the World Conference against Racism, E/CN.4/1999/WG.1/BP.7 (1999), mis käsitleb seoseid rassilise diskrimineerimise ja seksuaalsel suundumusel põhineva diskrimineerimise vahel.

Lapse õiguste konventsioon, 1989, art. 2 (1): Osalisriigid tunnustavad käesolevas konventsioonis esitatud õigusi ja tagavad need igale nende jurisdiktsiooni all olevale lapsele ilma igasuguse diskrimineerimiseta, sõltumata lapse või tema vanema või seadusliku hooldaja rassist, nahvärvist, soost, keelest, usust, vaatamata tema poliitilistele või muudele seisukohtadele, kodakondsusele, etnilisele või sotsiaalsele päritolule, varanduslikule seisundile, puudele või sünnipärale või muudele tingimustele.(2)

“Osalisriigid võtavad tarvitusele kõik vastavad abinõud, et tagada lapse kaitse igasuguste diskrimineerimis- ja karistusvormide eest tema vanemate, seaduslike hooldajate või perekonnaliikmete seisundi, tegevuse, vaadete või nende tõekspidamiste pärast.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon, art. 1, 2, 3 ja 4 ning spetsiaalne diskrimineerimise keelamine artiklis 5: Võrdsus ja mittediskrimineerimine: 1. Osalisriigid tunnistavad, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ning neil on ilma mingi diskrimineerimiseta õigus võrdsele seadusest tulenevale kaitsele ja soodustusele. 2. Osalisriigid keelustavad mistahes diskrimineerimise puude alusel ning tagavad puuetega inimestele võrdse ja tõhusa õigusliku kaitse mistahes alustel toimuva diskrimineerimise eest.

Vt **Puuetega inimeste õiguste konventsiooni** artiklit 2, kus “diskrimineerimist puude alusel” määratletakse kui puude alusel toimuvat mis tahes vahetegemist, välistamist või piiramist, mille eesmärk või tagajärg on kõigi inimõiguste ja põhivabaduste teistega võrdsel alustel tunnustamise, teostamise või kasutamise tõkestamine või tühistamine poliitika, majanduse, sotsiaal-, kultuuri, kodanikuühiskonna või mis tahes muus valdkonnas. See hõlmab kõiki diskrimineerimise vorme, kaasa arvatud põhjendatud ümberkorralduste tegemisest keeldumine.

³⁶ Spetsiifilisi allikaid seksuaalsusel ja eriti seksuaalsel suundumusel põhineva diskrimineerimise takistamiseks võib leida inimõiguste komitee viienda istungjärgu otsusest väljaandest *Toonen v. Australia*, Communication No. 488/1992, U.N. Doc CCPR/C/50/D/488/1992 (1994); <http://hrw.org/lgbt/pdf/toonen.pdf>. ning inimõiguste komitee järgnevast teabevahetusest ja lõppkommentaaridest riikidele.

Vt I. Saiz, “Bracketing Sexuality: Human Rights and Sexual Orientation—A Decade of Development at the UN”, 7 (2) *Health and Human Rights Quarterly*, 49-80, 2004 .

Keeldumise kohta kohelda naisi võrdselt tingituna nende seisukohtadest oma seksuaalsuse kohta vt Human Rights Committee’s General Comment No. 28 on the interpretation and reach of Article 3 of the ICCPR: “Equality of rights between men and women”, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.10 (2000).

³⁷ United Nations, Statement of Common Understanding: The Human Rights Based Approach to Development Cooperation - Towards a Common Understanding Among the UN Agencies. UN Inter-Agency Workshop, May, 2003.

³⁸ Vt nt **Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta**, art 7: Osavõtvad riigid rakendavad kõiki vastavaid abinõusid, et likvideerida naiste diskrimineerimine riigi poliitilises ja ühiskondlikus elus, eriti kindlustavad nad naistele meestega võrdsel tingimusel õiguse a. hääletada kõikidel valimistel ja avalikel referendumitel ning olla valitud kõigisse avalikult valitavatesse organitesse; b. võtta osa valitsuse moodustamisest ja tema poliitika teostamisest ning olla riiklikel ametikohtadel, samuti õiguse teostada kõiki riiklikke funktsioone riigivalitsemise kõigil

---

tasanditel; c. võtta osa valitsusvälistest organisatsioonidest ja assotsiatsioonidest, mis tegelevad riigi ühiskondliku ja poliitilise elu probleemidega.

Seda väljendab ka CEDAW-i komitee oma 16. istungjärgul 1997. a. 23. üldsoovituses “Political and Public Life”.

Vt ka Yogyakarta Principle 25: *The Right to Participate in Public Life*- Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity.

³⁹ International Guidelines on HIV-AIDS and Human Rights (2006 consolidated version). Office of the High Commissioner for Human Rights and UNAIDS
<http://www.ohchr.org/english/issues/hiv/guidelines.htm>

⁴⁰ Vt lapse õiguste konventsiooni komitee 4. üldkommentaari “Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child” (2003) para 8: Respect for the views of the child: Õigus väljendada vabalt oma vaateid ja lasta neid nõuetekohaselt arvesse võtta (art. 12) on seega põhimõttelise tähtsusega, et realiseerida noorte õigust tervisele ja arengule. Osalisriigid peavad tagama, et noortele antaks tõeline võimalus oma vaadete vabaks väljendamiseks kõigis neid endid puudutavates küsimustes, eriti perekonna, kooli ja oma kogukondade raames. Et noored saaksid turvaliselt ja nõuetekohaselt seda õigust teostada, tuleb ametivõimudel, vanematel ja teistel täiskasvanutel, kes töötavad lastega või laste heaks töötavad, luua keskkond, mis põhineb usaldusel, info jagamisel, võimel kuulata ja mõistlikul juhendamisel, mis aitab noortel võrdsetel alustel osaleda otsuse langetamise protsessis.

⁴¹ Vt seksuaalse diskrimineerimise ja mobiilsuses kontekstis inimõiguste komitee 28. üldkommentaari “Equality of rights between men and women”.

Vt ka Yogyakarta Principle 22 on the Right to Freedom of Movement ning International Guidelines on HIV-AIDS and Human Rights of 2006.

⁴² **Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt**, 1966, art. 9.1: Igal isikul on õigus vabadusele ja isikupuutumatusel. Kedagi ei tohi meelevaldselt vahistada või kinni pidada. Kellelki ei tohi vabadust võtta muidu kui üksnes seadusega kehtestatud alustel ja korras.

⁴³ **Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt**, 1966, art. 7: “Kellegi suhtes ei või rakendada piinamist või julma, ebainimlikku, tema väärikkust alandavat kohtlemist või karistust. Muu hulgas ei tohi ühtegi isikut tema vabatahtliku nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.”

Piinamisevastane komitee rakendas kaitset piinamise ja julma, ebainimliku ja alandava kohtlemise vastu USA vanglas naiste vastu suunatud seksuaalsele vägivallale. Conclusions and Recommendations of the Committee against Torture: United States of America. 2000; UN Doc. A/55/44, paras.175-180, 2000.

Komitee rakendas kaitset piinamise ja julma, ebainimliku ning alandava kohtlemise vastu teotavatele kehalistele läbivaatustele ning muudele, homoseksuaalsete või määratlemata soolise kuuluvusega isikute vastu suunatud toimingutele.

Piinamisvastane erireferent on samuti väljendanud tõsist muret seoses seksuaalse vägivallega ning piinamise ja julma, ebainimliku ning alandava kohtlemisega, mis on suunatud isikute vastu nende seksuaalse või soolise identiteedi tõttu. Vt International Court of Justice Reference Guide lk 106-122. UN Doc. EICN.4/2002/76.

⁴⁴ Õigust füüsilisele puutumatusale kasutatakse üha suuremal määral fikseerimaks vajalikke tagatise kõigi inimeste, kuid eriti naiste, kaitsmiseks vägivalga ja muu kuritarvitamise vastu, mis põhjustab tervise halvenemist, vähendab indiviidi suveräänseid õigusi ja vabadust piinamisest.

Vt United Nations Fourth World Conference on Women's Platform for Action (FWCW), Beijing, China: 4-15 September 1995, para. 112.

Vt ka UN Secretary-General's In-depth Study on All Forms of Violence against Women with regard to its focus on rights to bodily integrity. UN DOC. A162/122/Add., para. 277.

⁴⁵ UN General Assembly Resolution A/Res/S-23/3, para. 69 on the Outcome of the Five-year Review of the Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action : <http://www.un.org/womenwatch/daw/followup/ress233e.pdf>

⁴⁶ Vt Report of the Special Representative of the Secretary-General on the Situation of Human Rights Defenders, E/CN.4/2006/95/Add.1, March 22, 2006; Special Rapporteur on violence against Women, its causes and consequences; E/CN.4/2005/72/Add. 3, February 10, 2005, para. 21; Human Rights Committee, Concluding observations: Chile, CCPR/C/79/Add.104, March 30, 1999, para. 20; Report of the Special Rapporteur on extrajudicial executions, E/CN.4/2002/74, January 9, 2002; Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, E/CN.4/2001/9, January 11, 2001 ja E/CN.4/2001/9/Add.1, January 17, 2001, para. 175.

Vt ka International Commission of Jurists, *Sexual Orientation and Gender Identity in Human Rights Law, References to Jurisprudence and Doctrine of the United Nations Human Rights System*, October 2007, aadressil: http://www.icj.org/news.php3?id_article=4209&lang=en

⁴⁷ Seda küsimust peegeldab selgelt rahvusvaheline inimõiguste seadusandlus, vt näiteks: Commission on the Status of Women Resolution 51/2 on Ending Female Genital Mutilation and Resolution 51/3 on Forced Marriage of the Girl Child UN Doc.

E/2007/27-E/CN.6/2007/9; Report of the Special Rapporteur on Violence Against Women: "Cultural practices in the family that are violent towards women" E/CN.4/2002/83 31 January 2002.

⁴⁸ International Guidelines on HIV-AIDS and Human Rights, 2006 consolidated version, Office of the UN High Commissioner for Human Rights and UNAIDS. addressil: <http://www.ohchr.org/english/issues/hiv/guidelines.htm>

Vt "Sex workers in Europe Manifesto" ja "Declaration of the Rights of Sex Workers in Europe", addressil: http://www.sexworkeurope.org/site/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=201

⁴⁹ Vt International Guidelines on HIV-AIDS and Human Rights, 2006 consolidated version, Office of the High Commissioner for Human Rights and UNAIDS addressil: <http://www.ohchr.org/english/issues/hiv/guidelines.htm>

Vt ka Yogyakarta Principle 7.

⁵⁰ Vt Yogyakarta Principle 5.

⁵¹ Commission on Human Rights resolution 1998/52, "The elimination of violence against women", ESCOR Supp. (No. 3) at 171, UN Doc. E/CN.4/1998/52 (1998); Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1997/44. UN Doc E/CN.4/1998/54

Kommentaare homoseksuaalsete või määratlemata soolise kuuluvusega isikute (*transgender*'id, transseksuaalid) soolise tagakiusamise kohta vt: Report of the Special Rapporteur on extrajudicial executions, E/CN.4/2002/74, January 9, 2002; Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, E/CN.4/2001/9, January 11, 2001 and E/CN.4/2001/9/Add.1, January 17, 2001, para. 175.

Vt International Commission of Jurists in: Sexual Orientation and Gender Identity in Human Rights Law, References to Jurisprudence and Doctrine of the United Nations Human Rights System, October 2007, pp 177-180; addressil: http://www.icj.org/news.php3?id_article=4209&lang=en

⁵² The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidelines on Preventing and Responding to Sexual Violence against Refugees, 1995. www.unhcr.org/publ/PUBL/3b9cc26c4.pdf

Vt ka Yogyakarta Principle 23.

---

⁵³ The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidelines on Preventing and Responding to Sexual Violence against Refugees, 1995. www.unhcr.org/publ/PUBL/3b9cc26c4.pdf

Vt ka United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response (2003) and Yogyakarta Principle 23.

⁵⁴ **Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt**, art. 17: Kellegi isiklikku või perekonnaellu ei tohi meelevaldselt või ebaseaduslikult vahele segada, kellegi korteri puutumatusse, kirjavahetuse saladusele, aule ja reputatsioonile ei tohi meelevaldselt või ebaseaduslikult kallale kippuda.

⁵⁵ Vt: WHO, “HIV Status Disclosure to Sexual Partners: Rates, Barriers and Outcomes for Women” (Geneva: WHO, 2004).
http://www.who.int/gender/documents/en/VCTinformationsheet_%5b92%20KB%5d.pdf
Täielik aruanne: <http://www.who.int/gender/documents/en/genderdimensions.pdf>

⁵⁶ Vt Yogyakarta Principle 9.

⁵⁷ Yogyakarta Principle 9.

⁵⁸ UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime adressil:
http://www.unodc.org/unodc/en/crime_cicp_convention.html#final

⁵⁹ Yogyakarta Principle 19.

⁶⁰ **Inimõiguste ülddeklaratsioon**, 1948, art. 19: Igal isikul on õigus veendumuste vabadusele ja nende veendumuste vabalt avaldamisele; see õigus kätkeb vabadust takistamatult oma veendumustest kinni pidada ja vabadust informatsiooni ja ideid otsida, saada ja levitada igasuguste seaduslike abinõudega ja riigipiirist sõltumata.

⁶¹ Yogyakarta Principle 19.

⁶² **Inimõiguste ülddeklaratsioon**, art. 20: Igal isikul on õigus rahumeelse kogunemise ja liitumise vabadusele. Kedagi ei või sundida ükskõik millisesse ühingusse astuma.

⁶³ **Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt**, art. 12.1
Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust maksimaalsele füüsilisele ja psüühilisele tervisele.

---

⁶⁴ Committee on Economic, Social and Cultural Rights' General Comment 14: The right to the highest attainable standard of health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 2000).

⁶⁵ IPPF-i seksuaal- ja reproduktiivõiguste harta aadressil:
<http://www.ippf.org/en/Resources/Statements/IPPF+Charter+on+Sexual+and+Reproductive+Rights.htm>.

Vt ka Yogyakarta Principle 21.

⁶⁶ **Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt**, art. 15.1(b): Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust..... (b) kasutada teaduse saavutusi ja rakendada neid praktikas.

⁶⁷ **Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta**, art. 10(h): Osavõtvad riigid rakendavad kõiki vastavaid meetmeid, et likvideerida naiste diskrimineerimine ja tagada neile meestega võrdsed õigused hariduse valdkonnas, tagades eriti meeste ja naiste võrdsuse alusel: ... (h) juurdepääsu harivale erinformatsioonile, mis aitab kaasa perekonna tervise ja heaolu tagamisele, sealhulgas informatsioonile ja konsultatsioonidele pereplaneerimise kohta.

⁶⁸ Vt International Conference on Population and Development, Key Actions for the further Implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development, UN Doc. A/Res/S-21/2, para. 73:

Valitsused, kaasates täiel määral noori inimesi ning rahvusvahelise üldsuse toel, peaksid esmase prioriteedina püüdma rakendada tegevusprogrammi seoses noorukite seksuaal- ja reproduktiivtervisega kooskõlas tegevusprogrammi paragrahvidega 7.45 ja 7.46 ning peaksid ... arvestades vanemate õiguste, kohustuste ja vastutusega ning kooskõlas noorukite arenevate võimetega ja nende õigusega reproduktiivtervisel alasele haridusele, informatsioonile ja hooldusele ning austades nende kultuurilisi väärtusi ja religioosseid uskumusi veenduma, et noorukid saaksid niihästi koolis kui kooliväliselt vajalikku infot, sealhulgas infot preventsiiooni, hariduse, nõustamise ja terviseteenuste kohta, andmaks neile võimaluse teha vastutustundlikke ja informeeritud valikuid ja võtta vastu otsuseid oma seksuaal- ja reproduktiivtervist puudutavate vajaduste kohta, et muuhulgas vähendada teismeliste rasedusi.

http://www.unfpa.org/icpd/docs/icpd5/resolution/icpd5_eng.pdf

⁶⁹ IPPF-i seksuaal- ja reproduktiivõiguste harta, 8.1, aadressil:
<http://www.ippf.org/en/Resources/Statements/IPPF+Charter+on+Sexual+and+Reproductive+Rights.htm>.

⁷⁰ Yogyakarta Principle 24.

---

⁷¹ **Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta**, art. 16(1)(e): Osavõtvad riigid rakendavad kõiki vastavaid abinõusid, et likvideerida naiste diskrimineerimine kõigis abielu ja perekonnasuhteid puudutavates küsimustes ning tagavad sealhulgas meeste ja naiste võrdsuse alusel: ..... (e) ühesugused õigused vabalt ja vastutavalt otsustada, kui palju sünnib lapsi ja kui suured on ajavahemikud nende sündimise vahel, ning saada informatsiooni, haridust ja vahendeid selle õiguse realiseerimiseks.

⁷² Yogyakarta Principle 28 ja Yogyakarta Principle 29.